

DE NEDERLANDSE DEFENSIE- EN VEILIGHEID GERELATEERDE INDUSTRIE 2012

Den Haag, 15 mei 2012

Versie: Eindrapportage

Inhoud

De Nederlandse Defensie- en Veiligheid gerelateerde industrie 2012.....	1
1 Management samenvatting	3
2 Onderzoekopzet	5
3 Trendanalyse 2006-2010	7
3.1 Kerngegevens NL-DVI	7
3.2 Belang van de NL-DVI voor de economie.....	9
3.3 Activiteiten van de NL-DVI	10
4 Kenmerken van de NL-DVI 2010	12
4.1 Voornaamste klanten, activiteiten en sectoren NL-DVI.....	12
5 Arbeid 2010	17
5.1 Arbeidsplaatsen	17
5.2 Opleidingsniveau.....	19
6 Financiën 2010	20
6.1 Omzet	20
6.2 Resultaat	22
7 Concurrentiepositie en ondernemersklimaat 2010	24
7.1 Sterktes en zwaktes NL-DVI.....	25
7.2 Kansen en bedreigingen NL-DVI.....	26
7.3 Concurrentiepositie NL-DVI	27
7.4 Internationaal.....	29
8 Overheidsbeleid 2010	32
8.1 Compensatiebeleid.....	33
8.2 Richtlijn Defensie- en Veiligheid Aanbestedingen.....	34
8.3 Defensie Industrie Strategie (DIS)	35
Bijlage: Activiteit op defensiesystemen	38

1 MANAGEMENT SAMENVATTING

Dit rapport betreft de resultaten van een onderzoek naar de positie van de Nederlandse Defensie en Veiligheid gerelateerde industrie. In dit rapport verder afgekort met NL-DVI. Het ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie laat dit onderzoek periodiek uitvoeren. In 2002 en 2006 heeft een vergelijkbaar onderzoek plaatsgevonden. Destijds alleen onder de Defensie gerelateerde industrie. In dit onderzoek, gericht op 2010, zijn tevens de Veiligheid bedrijven meegenomen.

De doelstellingen van het onderzoek zijn:

- Inzicht te krijgen in de omvang, kenmerken en positie van de Nederlandse Defensie- en Veiligheid gerelateerde industrie en in de betekenis van deze activiteiten voor de Nederlandse economie.
- Inzicht te krijgen in hoe de Nederlandse Defensie en Veiligheid gerelateerde industrie verwacht dat de markt zich zal ontwikkelen in 2012 en verder en welke kansen en bedreigingen men daarbij ziet.

Belangrijkste kenmerken NL-DVI 2010

Aantal bedrijven: **451**

Aantal DVI-gerelateerde arbeidsplaatsen: **14.242**

Omzet: **€ 3,10 mld.**

Aantal DVI-gerelateerde R&D-arbidsplaatsen **4.554**

DVI-omzet als % van de totale omzet: **7%**

R&D-arbidsplaatsen als % van totaal: **32%**

Omvang DVI-export: **€ 2,18 mld.**

In eerdere onderzoeken is slechts naar de defensie industrie gekeken, in dit onderzoek is daar de veiligheid industrie bij betrokken. Een vergelijking is dus lastig te maken. Echter, door de oogbaren gekeken kan geconcludeerd worden dat omzetten en arbeidsplaatsen afnemen en export toeneemt.

De belangrijkste bevindingen op het thema arbeid in de NL-DVI in 2010 zijn:

- Het percentage R&D in het totaal aantal arbeidsplaatsen is, zeker in vergelijking met de totale Nederlandse industrie, zeer hoog: 32%;
- De meest voorkomende opleidingsrichting van in de NL-DVI werkzame personen is Techniek. Op de tweede plaats komt ICT;
- Het opleidingsniveau is voornamelijk HBO, met MBO op tweede en universiteit op derde plaats;
- Het grootste deel van de bedrijven verwacht in hun eigen bedrijf een stijging in het aantal arbeidsplaatsen. Het huidig aantal vacatures in de NL-DVI is 277.

De belangrijkste bevindingen op het gebied financiën van de NL-DVI in 2010 zijn:

- Omzet in de NL-DVI bedraagt € 3,10 miljard;
- De export bedraagt met € 2,18 mld. 70% van de omzet (€ 3,10 mld.);

- Dit percentage is sterk gestegen ten opzichte van 2006: 42% (€ 1,48 mld. ten opzichte van € 3,56 mld. omzet). Dit zou gerelateerd kunnen zijn aan het nu ook meten van de veiligheidsindustrie;
- Gemiddeld wordt een lichte stijging van de omzet verwacht (in 2012);
- Gemiddeld wordt een stabiel resultaat verwacht (in 2012).

Bevindingen op gebied van de markt en een SWOT (analyse van sterkten, zwakten, kansen en bedreigingen) van NL-DVI bedrijven in 2010:

- De inzet van R&D heeft in de afgelopen 2 jaar bij 52% van de bedrijven geleid tot een concreet product. Bij 35% van de bedrijven is een nieuw product in ontwikkeling. Slechts 14% geeft aan dat geen nieuw product is ontwikkeld;
- De belangrijkste landen waaraan de NL-DVI levert zijn (in aantallen, ongewogen met omzet): Duitsland, USA, Nederland, UK en Frankrijk;
- Nederlandse DVI-bedrijven zijn zelfverzekerd over hun concurrentiepositie;
- Een sterk nationaal en internationaal netwerk en samenwerkingsverbanden worden als belangrijk gezien voor de omzet;
- Tegelijkertijd maakt 56% van de DVI bedrijven onderdeel uit van een samenwerkingsverband, maar dus ook 44% (nog) niet;
- 85% begeeft zich deels of uitsluitend op de buitenlandse DVI-markt;
- Belangrijkste sterktes zijn specialisatie, kennis, ervaring en gekwalificeerd personeel;
- Belangrijkste zwakte is dat veel bedrijven te klein zijn om volwaardig mee te doen aan de trend van globalisering, meedingen in grote opdrachten en aanbestedingen en raamcontracten;
- Belangrijkste kansen zijn nieuwe DVI opdrachten die men voorziet;
- Belangrijkste bedreiging betreft de overheidsbezuinigingen.

De belangrijkste bevindingen op het thema overheidsbeleid in de NL-DVI in 2010 zijn:

- De NL-DVI bedrijven zijn actief op tenminste 7 van de 9 topsectoren;
- Van de totale omzet van NL-DVI is 38%, direct of indirect, compensatiegedreven;
- Ruim 60% van de bedrijven geeft aan baat te hebben bij het compensatiebeleid;
- Het merendeel van de bedrijven in de NL-DVI geeft aan dat zij voldoende ondersteund worden door de Nederlandse overheid. Een neutrale houding op dit punt komt op de tweede plaats;
- Er bestaat onder de bedrijven weinig kennis van de nieuwe richtlijn 2009/81/EG;
- Bijna 50% van de bedrijven geeft aan onbekend te zijn met de Defensie Industrie Strategie (DIS). Ongeveer 35% is enigszins op de hoogte en 15% volledig.

2 ONDERZOEKSOPZET

Dit rapport betreft de resultaten van een onderzoek naar de positie van de Nederlandse Defensie en Veiligheid gerelateerde industrie. In dit rapport verder afgekort met NL-DVI. De specifieke doelstellingen van het onderzoek zijn:

- Inzicht te krijgen in de omvang, kenmerken en positie van de Nederlandse Defensie- en Veiligheid gerelateerde industrie en in de betekenis van deze activiteiten voor de Nederlandse economie.
- Inzicht te krijgen in hoe de Nederlandse Defensie- en Veiligheid gerelateerde industrie verwacht dat de markt zich zal ontwikkelen in 2012 en verder en welke kansen en bedreigingen men daarbij ziet.

Het onderzoek is uitgevoerd onder Nederlandse bedrijven binnen de defensie en veiligheid gerelateerde industrie (NL-DVI). De populatie van bedrijven is bepaald op basis van bronbestanden van CMP, leden van NIDV en lijsten met deelnemers aan veiligheid congressen, beschikbare contactgegevens van het CMP, Agentschap NL, de NIDV-catalogus en Triarii, de lijst met NAVO eligible firms en de gehanteerde contactlijst uit het onderzoek 2006.

Gebaseerd op cijfers van 2006¹ is enkele jaren geleden onderzoek uitgevoerd onder bedrijven in de defensie industrie. In huidig onderzoek (cijfers 2010) zijn tevens de bedrijven in de veiligheid industrie toegevoegd.

Het totaal aantal defensie en veiligheid industrie gerelateerde bedrijven is 451. Aan al deze bedrijven is een online enquête toegestuurd. Bij geen respons is gericht telefonisch contact gezocht met de vraag alsnog deel te nemen.

Tabel 1: Categorieën werkzame personen en herwegingsfactoren

Categorie	Totaal	Deelnemers	Herwegingsfactor
>2500	12	8	1,5
1000-2499	11	8	1,38
500-999	16	11	1,45
200-499	32	12	2,67
100-199	56	35	1,60
50-99	55	25	2,20
20-49	84	30	2,80
10-19	46	21	2,19
0-9	139	50	2,78
Totaal	451	200	2,26

¹ EIM "De Nederlandse defensiegerelateerde industrie, actualisering van de kwantitatieve gegevens", 2008

De enquête kon ingevuld worden van begin december 2011 tot medio januari 2012. Medio januari 2012 hebben 200 bedrijven de enquête ingevuld geretourneerd. Dit is een respons percentage van 44%.

Zowel de populatie van DVI bedrijven als de respons is opgedeeld naar categorieën werkzame personen. De kwantitatieve steekproefresultaten zijn per categorie herwogen tot populatieresultaten. Deze methodiek is tevens in het 2006-onderzoek door EIM gehanteerd. Omwille van de vergelijkbaarheid is in huidig onderzoek deze methodiek overgenomen.

Tabel 1 op de vorige pagina geeft de categorieën werkzame personen en de herwegingsfactoren.

Deze rapportage presenteert de resultaten van een feitenonderzoek onder bedrijven in de Nederlandse DVI. De nadruk ligt op actualisering van de kwantitatieve gegevens van de DVI en niet op verklaringen van verkregen steekproefresultaten. Wel is op basis van interviews met de sector (NIDV, bedrijven en instituten) aandacht besteed aan interpretatie van de verkregen data.

De kwalitatieve steekproefresultaten zijn algemeen (op basis van totalen) herwogen tot populatie resultaten. Voorbeelden van kwantitatieve resultaten zijn het aantal arbeidsplaatsen, omzet, kosten en export. Voorbeelden van kwalitatieve resultaten zijn de uitgevoerde activiteiten, werkzame terreinen, opleidingsrichtingen, kansen en bedreigingen.

Alle resultaten in deze rapportage zijn op basis van steekproeftotalen geëvalueerd, of hergewogen, tot verwachtingen voor populatieresultaten. De foutmarge die bij deze verwachting gehanteerd moet worden is afhankelijk van de inhoudelijke antwoorden. In het slechtste geval kan bij de verkregen respons gesteld worden dat met 90% zekerheid de werkelijke populatiewaarde ligt tussen de -8% en +8% van de gerapporteerde populatiewaarde. Daar waar de betrouwbaarheid lager is dan 90%, omdat respondenten een bepaalde vraag niet ingevuld hebben, bijvoorbeeld vanwege vertrouwelijkheid, geven wij dat aan in deze rapportage.

Onderzoekers:

- Ron Overgoor (projectleider)
- Paul Janssen
- Gert-Jan van der Panne

Begeleiding vanuit het CMP

- Leen de Jong
- Paul Heemskerk

3 TRENDANALYSE 2006-2010

Het ministerie van EL&I laat periodiek een onderzoek naar de Nederlandse Defensie- en Veiligheid gerelateerde Industrie (NL-DVI) uitvoeren. Het laatste onderzoek betrof het jaar 2006. Voor wat betreft de kerncijfers is op de volgende bladzijde een tabel (tabel 2) opgenomen met een vergelijking tussen 2002, 2006 en 2010.

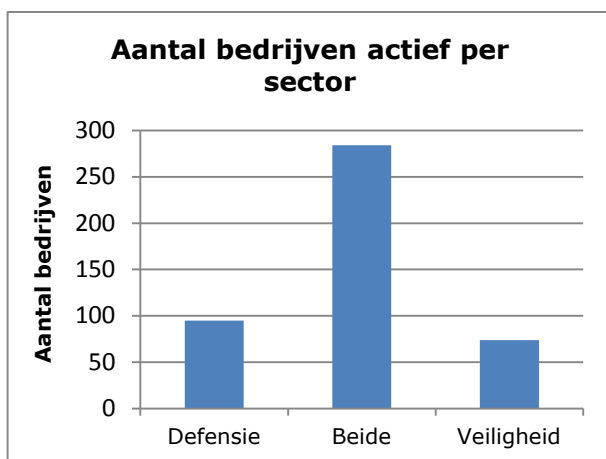
Huidig onderzoek betreft zowel de defensie- als de veiligheid gerelateerde industrie, aangezien de scheidslijn tussen deze twee steeds meer vervaagt.

In de onderzoeken van 2002 en 2006 is slechts naar de defensie industrie gekeken. Daarom is lastig een vergelijking te maken tussen die onderzoeken en het hier voorliggende. Desondanks is het nuttig de cijfers naast elkaar te leggen, om een algemeen beeld te krijgen van de ontwikkelingen in de industrie.

3.1 Kerngegevens NL-DVI

In het kader van dit onderzoek is respondenten gevraagd of hun bedrijf actief is in de defensiesector, veiligheidssector of beide. Het aantal bedrijven in de NL-DVI is 451.

Figuur 1

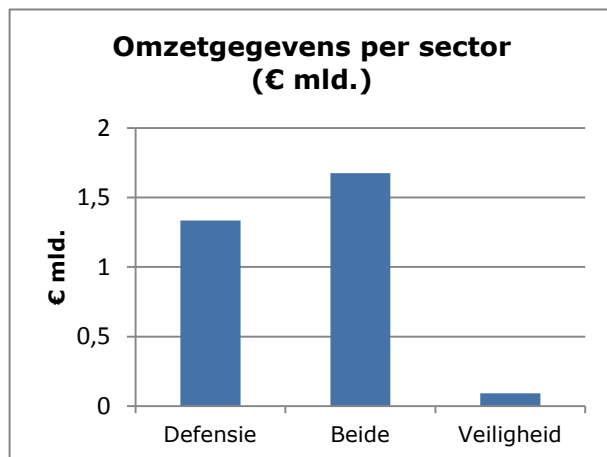

Bovenstaande figuur laat zien dat het overgrote deel van de bedrijven zich met zowel defensie- als veiligheid bezig houdt.

Figuur 2 laat de omzetgegevens van de bedrijven in de verschillende sectoren zien.

Figuur 2

Hieruit blijkt dat meeste omzet in de NL-DVI door bedrijven gemaakt wordt die zowel in defensie als veiligheid actief zijn. De specifieke veiligheid bedrijven zijn klein en leveren een zeer beperkt deel van de gehele omzet in de NL-DVI.

Tabel 2 geeft de kerngegevens van de NL-DVI (voor 2002 en 2006 slechts de defensie industrie).

Tabel 2: Kerngegevens omvang Nederlandse Defensie (en Veiligheid) Industrie

Omschrijving	2002 ² defensie	2006 ³ defensie	2010 defensie en veiligheid
Aantal bedrijven	245	290	451
D(V)I-omzet	€ 1,72 mld.	€ 3,56 mld.	€ 3,10 mld.
D(V)I-omzet als % van totale omzet	4%	4%	7%
Omvang D(V)I-gerelateerde export	€ 0,77 mld.	€ 1,48 mld.	€ 2,18 mld.
Aantal D(V)I-gerelateerde arbeidsplaatsen	11.000	15.770	14.242
Aantal D(V)I-gerelateerde R&D-arbeidsplaatsen	3.500	3.400	4.554
R&D-arbeidsplaatsen in % tot. D(V)I-arbeidsplaatsen	31,8%	21,6%	32,0%

De omzet en het aantal arbeidsplaatsen is afgenomen. Dit betekent dat omzet en arbeidsplaatsen in defensiebedrijven sterk afgenomen zijn, omdat in de cijfers 2010 tevens de veiligheid gerelateerde industrie opgenomen is. De omzet per bedrijf is sterk afgenomen. Dit is consistent met de constatering dat een relatief groot aantal kleine bedrijven tussen 2006 en 2010 toegetreden is tot de industrie.

² Bron: Research voor Beleid, 2004

³ Bron: EIM, 2008

Het aandeel export in de totale omzet is tevens toegenomen van 42% (alleen defensie) naar 70% (defensie en veiligheid). Mogelijke verklaringen zijn:

- Structureel kleinere defensiebudgetten in Nederland en daarmee de blik meer naar het buitenland gericht.
- Nederlandse bedrijven in de defensie en veiligheid gerelateerde industrie zijn kleiner geworden (zie tabel 4 op de volgende pagina), waarbij de internationale defensie en veiligheid gerelateerde industrie juist meer globaliseert en conglomereert.
- Het totale belang van klanten uit het buitenland (buitenlandse ministeries van defensie, defensieproducenten) is groot, zoals te zien is in figuur 5.

Het aantal defensie en veiligheid gerelateerde R&D-arbeitsplaatsen neemt toe. De ambitie van de Nederlandse overheid om een kenniseconomie te worden werpt zijn vruchten af in de NL-DVI. Waar in 2006 21,6% van de defensiegerelateerde arbeidsplaatsen tot R&D gerekend konden worden, is dat in 2010 voor de defensie en veiligheid gerelateerde industrie 32,0%.

3.2 Belang van de NL-DVI voor de economie

Zowel het absolute belang (-€0,42 mld.) als het relatieve belang (-17%) van de Nederlandse defensie (en veiligheid) gerelateerde industrie voor de Nederlandse economie neemt af, zoals te zien is in tabel 3. Daarbij geldt, wederom, dat in de cijfers 2010 bovendien de cijfers van de veiligheid gerelateerde industrie zijn opgenomen.

Tabel 3: Defensie (en Veiligheid) omzet tov BBP

Omschrijving	2006 (alleen defensie)	2010 (defensie en veiligheid)
BBP ⁴	€ 540,2 mld.	€ 588,4 mld.
NL-DVI omzet	€ 3,56 mld.	€ 3,10 mld.
%	0,66%	0,51%

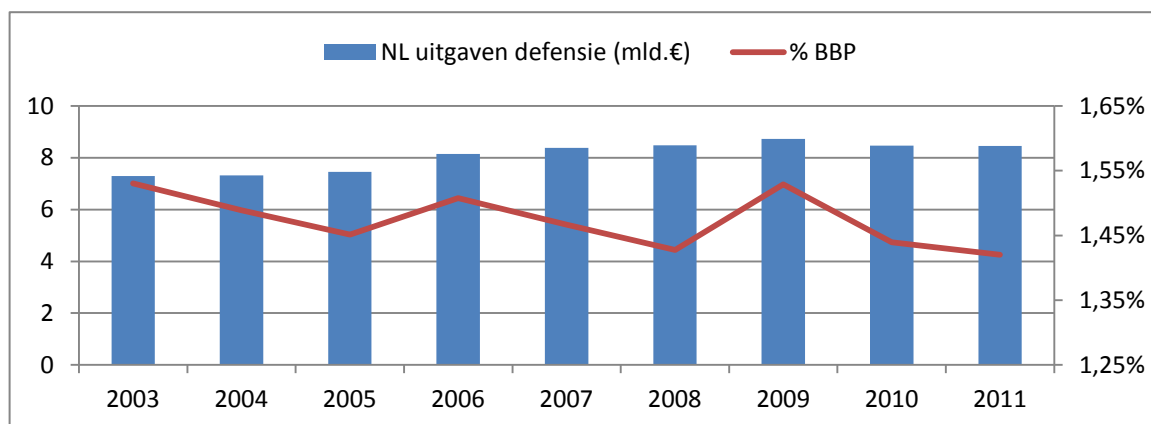
De absolute uitgaven van het Nederlandse ministerie van defensie en deze uitgaven als percentage van het BBP zetten dit in perspectief, zie figuur 3.

Tot 2008 was sprake van een dalende trend van het belang van de uitgaven van Nederland aan defensie ten opzichte van het BBP. Deze trend lijkt kort gebroken in 2009, maar zet verder door in 2010. De verwachting is dat ook na 2012 het ministerie van defensie verder zal bezuinigen.

⁴ Bruto Binnenlands Product, bron: statline.cbs.nl (6-3-2012), gegevens over 2010 hebben een voorlopig karakter.

Figuur 3: Budget Nederlands ministerie van defensie, absoluut en als % van het BBP⁵

Hoewel de rode lijn niet recht is, is de trend in het afgelopen decennium goed te zien. DVI-bedrijven voorzien dat deze trend zich in Nederland doorzet.

3.3 Activiteiten van de NL-DVI

Tabel 4 geeft een overzicht van de verschillende activiteiten binnen de NL-D(V)I, in aantallen in 2006 en 2010. Duidelijk is te zien dat met name op het terrein "onderzoek/ ontwikkeling/ ontwerp" meer bedrijven actief geworden zijn. Ook "productie/ fabricage" en "opleiding/ training" neemt toe. De rest neemt af.

Tabel 4: Activiteiten van de Nederlandse defensie (en veiligheid) industrie 2006 en 2010

Activiteiten	Aantal bedrijven 2006	Aantal bedrijven 2010
Productie / fabricage	21%	23%
Onderzoek / ontwikkeling / ontwerp	16%	20%
Engineering	17%	16%
Onderhoud / beheer	13%	12%
Advisering	11%	10%
Opleiding / training	9%	10%
Anders	7%	6%
Detachering	6%	4%
Gemiddeld aantal activiteiten per bedrijf	2,6	1,6

De stijging in onderzoek/ontwikkeling/ontwerp is een extra onderbouwing van de constatering dat R&D inderdaad een steeds belangrijker onderdeel uitmaakt binnen de Nederlandse defensie en veiligheid gerelateerde industrie.

bron: statline.cbs.nl (6-3-2012)

Tevens is een trend te zien dat steeds meer bedrijven zich toelagen op een of enkele specifieke activiteit (gemiddeld in 2010 1,6 activiteit per bedrijf). Dit houdt kort gezegd in dat bedrijven in de Nederlandse defensie en veiligheid gerelateerde industrie zich steeds meer specialiseren.

De bijlage geeft enkele voorbeelden van systemen waarop NL-DVI bedrijven actief zijn of zijn geweest, met aantallen bedrijven.

De eerder genoemde specialisatie is ook zichtbaar in tabel 5. Het aantal terreinen waarop bedrijven gemiddeld actief zijn daalt van 2,4 naar 1,5.

Tabel 5: Terreinen waarop de NL-DVI actief is 2006 en 2010

Terreinen	Aantal bedrijven 2006	Aantal bedrijven 2010
Lucht- en ruimtevaartsector	22%	17%
Maritieme sector	17%	13%
Commando, control en communicatiesector	11%	10%
Informatietechnologiesector	11%	10%
Automobielsector	6%	8%
Metaalbewerkingsector	6%	8%
Anders	4%	6%
Optische en optronica sector	4%	5%
Onderzoeksinstituten	3%	5%
Elektronicasector	6%	5%
Infrastructurele sector	2%	4%
Kunststof- en kunstvezelsector	4%	3%
Munitiesector	3%	3%
Textiel- en kledingsector	1%	2%
Aantal terreinen per bedrijf	2,4	1,5

Verder laat bovenstaande tabel de veelzijdigheid van de NL-DVI zien. Wanneer een link gelegd wordt naar het Nederlandse topsectorenbeleid is te zien dat de defensie en veiligheid gerelateerde industrie een rol speelt bij 7 van de 9 topsectoren (High Tech Systemen en Materialen, Logistiek, Creatieve industrie, Water, Chemie, Life Sciences en Energie).

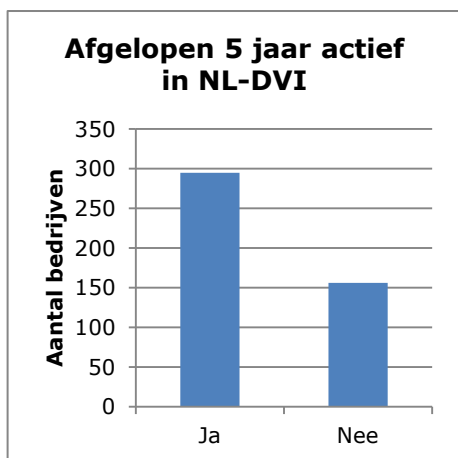
In high-tech sectoren als lucht- en ruimtevaart en maritiem is de grootste terugloop in actieve bedrijven te zien uit de NL-DVI. Dit zijn echter nominaal nog wel de belangrijkste sectoren.

4 KENMERKEN VAN DE NL-DVI 2010

Bijna 300 bedrijven hebben de afgelopen 5 jaar activiteiten uitgevoerd in de defensie- en veiligheid gerelateerde industrie.

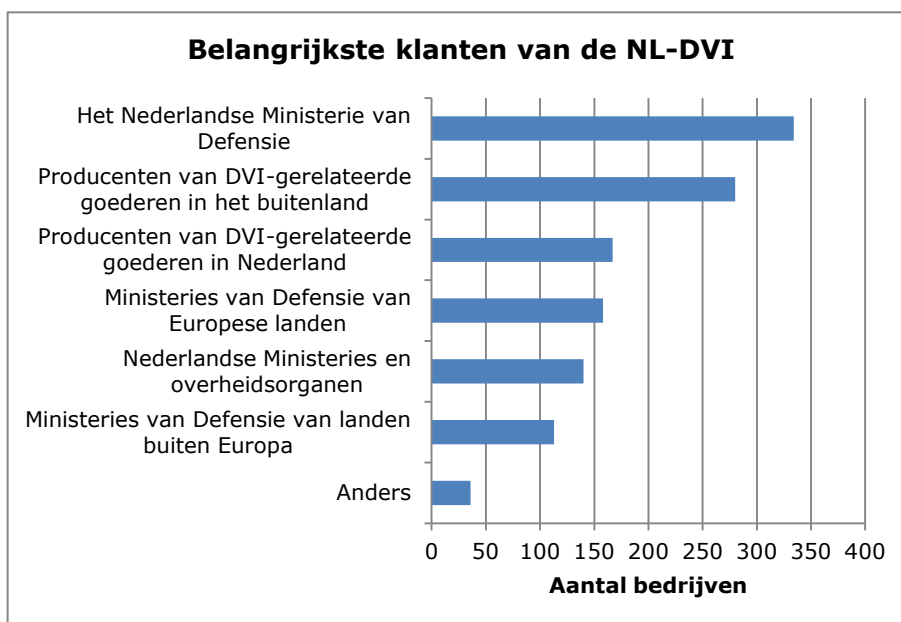
Figuur 4

4.1 Voornaamste klanten, activiteiten en sectoren NL-DVI

De belangrijkste klant voor de NL-DVI (zie figuur 5) is het Nederlandse ministerie van defensie. Dit is op zijn minst opmerkelijk te noemen gezien de afnemende defensiebudgetten van dit ministerie en de hoge exportcijfers elders in dit rapport.

Figuur 5

Een mogelijke verklaring zou kunnen zijn dat bedrijven in de NL-DVI subsystemen, onderdelen en diensten leveren die gebruikt worden voor de productie van

defensiesystemen. Deze worden vervolgens aan het Nederlandse ministerie van Defensie geleverd. Volgens deze redenering wordt zowel de hoge export als het ministerie als (uiteindelijke) klant verklaard. Deze aanname is niet nader getoetst.

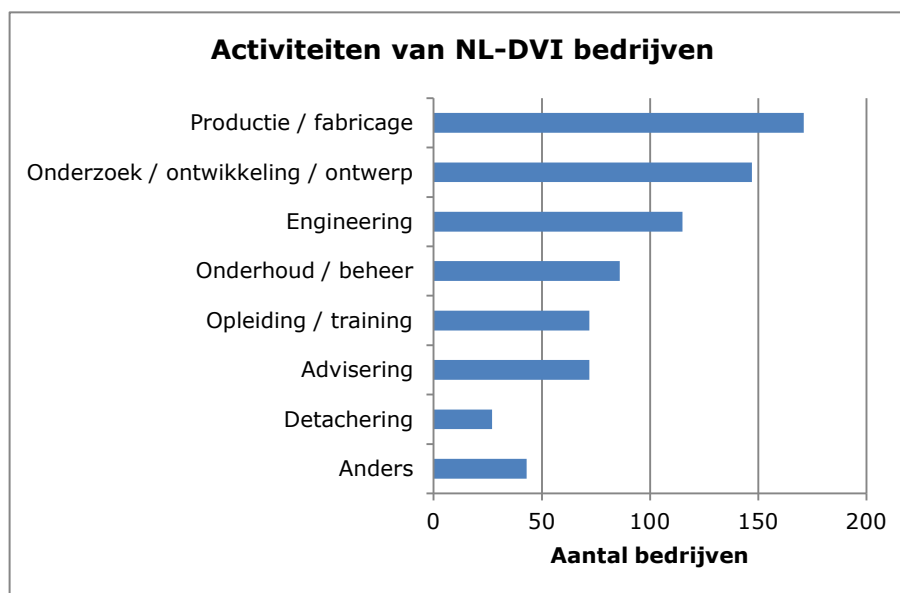
Daarnaast worden ook ministeries van defensie binnen en buiten Europa respectievelijk ruim 150 en ruim 110 keer genoemd als belangrijkste klant. Dit is tevens een verklaring voor de groei in export.

Tabel 6: NL-DVI export over 2010

Omschrijving	2010
NL-DVI export in mld. €	€ 2,18

Onderstaande figuur geeft weer welke activiteiten de NL-DVI bedrijven uitvoeren. Bedrijven hadden hier de mogelijkheid meerdere activiteiten aan te geven, gemiddeld is sprake van zo'n 1,6 activiteit per bedrijf. Dit duidt op een hoge mate van specialisatie.

Figuur 6

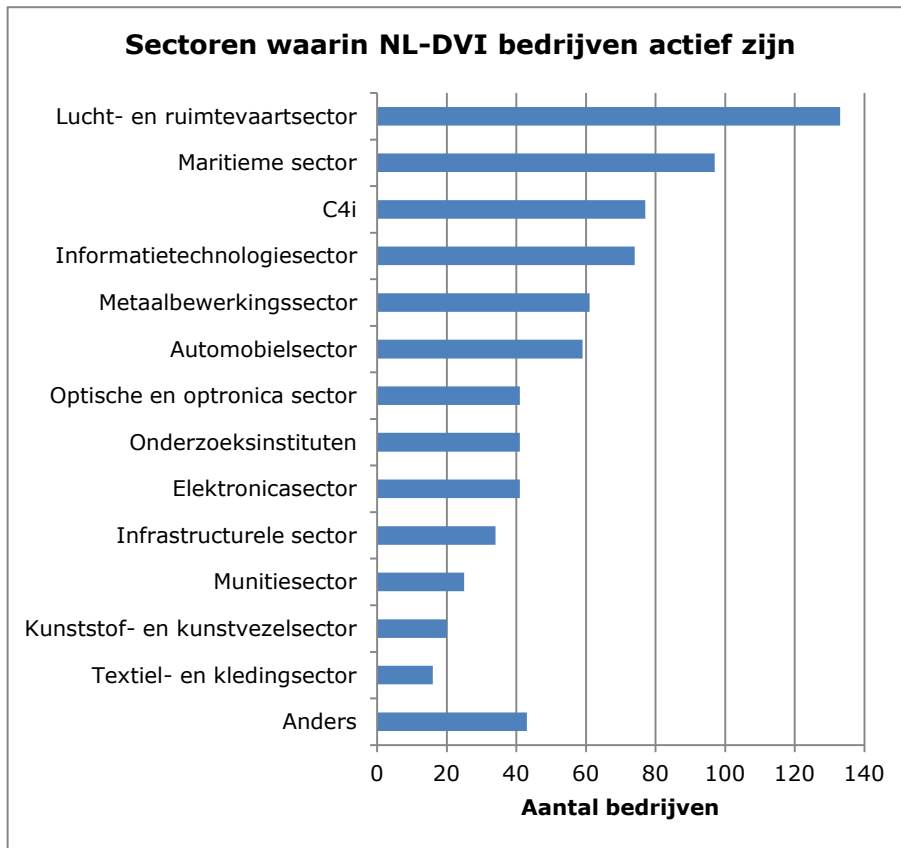

Duidelijke lijstaanvoeders zijn "Productie/ fabricage" en "Onderzoek/ ontwikkeling/ ontwerp", duidend op een hoog R&D-gehalte in DVI-activiteiten.

Figuur 7 op de volgende pagina geeft de sectoren waarin de NL-DVI-bedrijven actief zijn. In high tech sectoren als de Lucht- en Ruimtevaart-, Maritieme, Commando, Control, Communicatie, Computer en Informatietechnologiesector zijn de meeste NL-DVI bedrijven actief.

Figuur 7⁶

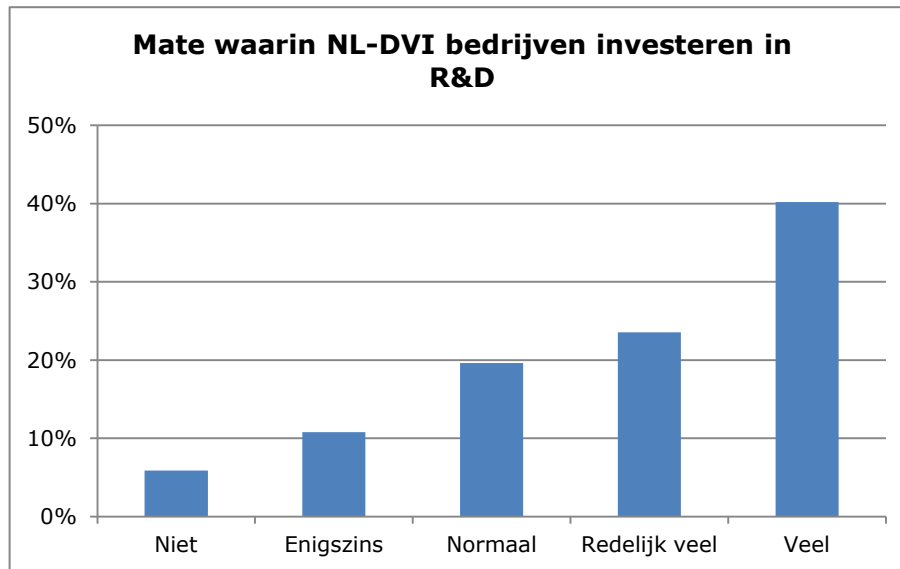

De activiteiten in high-tech sectoren en nadruk op R&D zijn kenmerken van de NL-DVI. Dit is te zien wanneer de NL-DVI gevraagd wordt naar haar investeringen in R&D (figuur 8).

⁶ C4i staat voor "Command, Control, Communications, Computers and Intelligence"

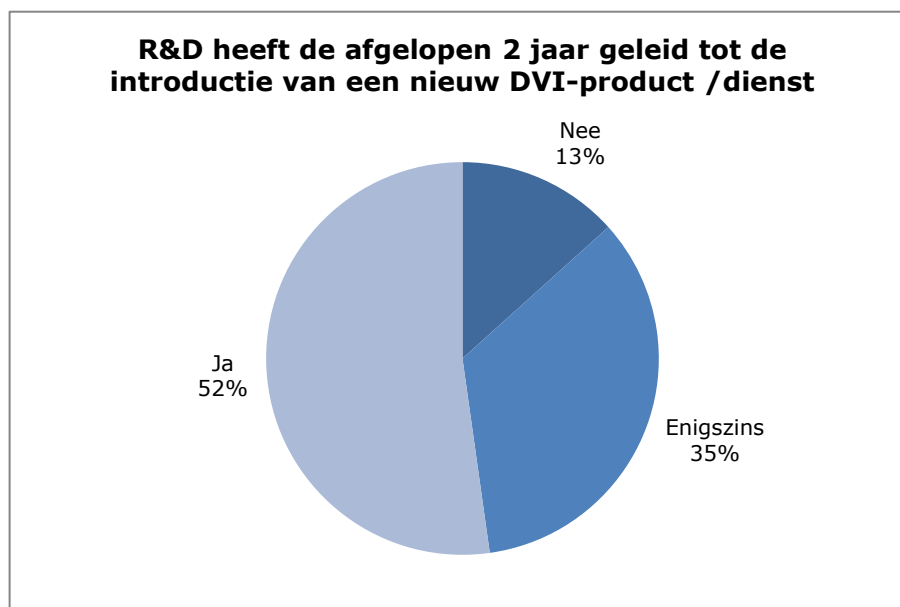
Figuur 8

64% procent van de NL-DVI bedrijven geeft aan "Redelijk veel" of "Veel" te investeren in R&D.

Dat deze investeringen niet zonder resultaat zijn, blijkt uit onderstaande figuur.

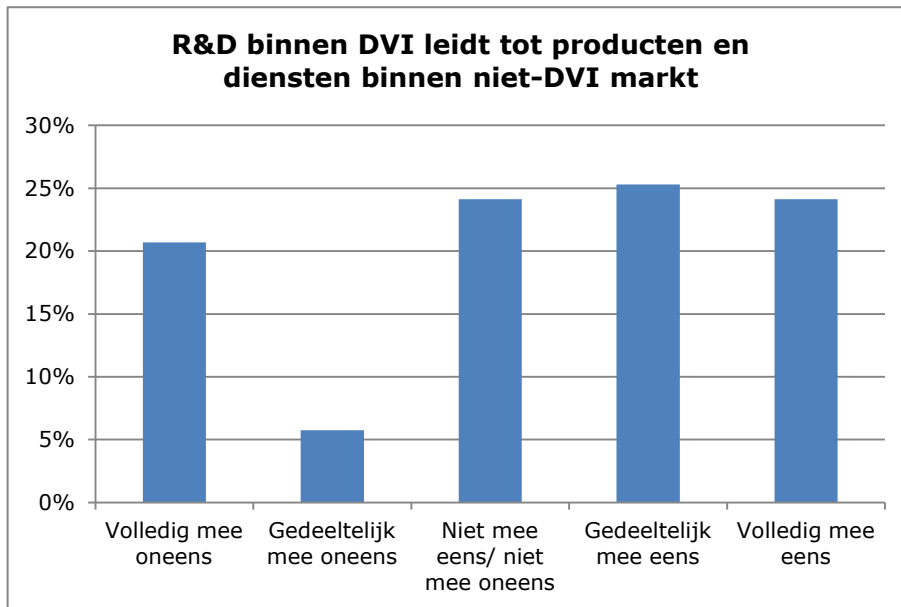
Figuur 9

Ruim de helft (52%) ziet resultaat van R&D-investeringen in de vorm van een nieuw DVI-product, 35% ziet enigszins resultaat en een kleine minderheid van 13% niet.

Figuur 10

De vraag of de investeringen leiden tot nieuwe producten en/of diensten buiten de DVI-markt, laat een meer divers beeld zien (figuur 10).

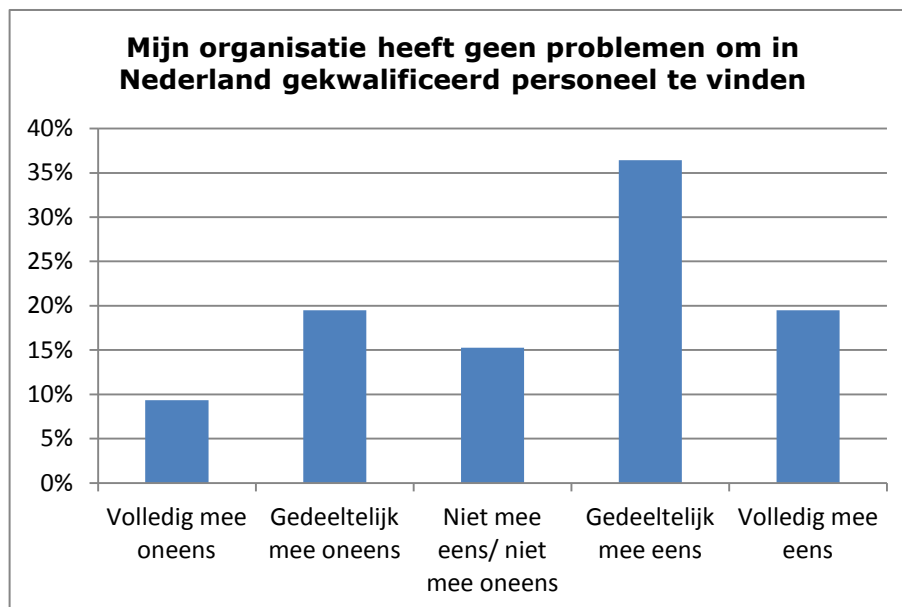
5 ARBEID 2010

Gekeken naar de defensie- en veiligheid gerelateerde industrie als arbeidsmarkt valt een aantal zaken op:

- De NL-DVI is een kennisintensieve sector: ruim 60% van de werknemers heeft een HBO-diploma, een universiteitsdiploma of hoger. Hier lijkt op basis van eerdere onderzoeken een stijgende lijn in te zitten;
- Tevens wordt deze sector steeds kennisintensiever: het aandeel R&D arbeidsplaatsen groeit van ruim 20% naar 32%;
- 12% van de NL-DVI bedrijven heeft momenteel vacatures, opgeteld zo'n 277 arbeidsplaatsen;
- Men heeft positieve verwachtingen over de ontwikkelingen in 2012 en daarna: ruim 40% verwacht een stijging in het aantal DVI vacatures.

In deze context is relevant eerst te zien of NL-DVI bedrijven in Nederland het juiste personeel kunnen vinden om hun kennisintensieve activiteiten uit te kunnen voeren.

Figuur 11

Ruim de helft (55%) geeft aan geen of weinig problemen te hebben om in Nederland voldoende gekwalificeerd personeel te vinden. De oorzaak hiervan kan onder anderen liggen in het defensie personeel dat momenteel op de arbeidsmarkt komt. Dat met name juist gekwalificeerd personeel voor de DVI van belang is komt in de volgende paragrafen aan de orde.

5.1 Arbeidsplaatsen

Onderstaande tabel geeft een overzicht van de arbeidsplaatsen bij NL-DVI bedrijven en het deel dat R&D (Onderzoek & Ontwikkeling) arbeidsplaatsen daarvan uitmaakt.

Tabel 7: (R&D) Totaal arbeidsplaatsen bij NL-DVI

Omschrijving	Absolute aantallen	%
Totaal aantal arbeidsplaatsen binnen bedrijven	155.251	100%
Totaal aantal R&D arbeidsplaatsen binnen bedrijven	14.753	9,5%

De bedrijven die actief zijn in de NL-DVI hebben ruim 155.000 arbeidsplaatsen, waarvan 9,5% R&D arbeidsplaatsen (tabel 7). Van deze 155.000 arbeidsplaatsen, houdt een beperkt deel zich puur met defensie en veiligheid bezig, zie tabel 8.

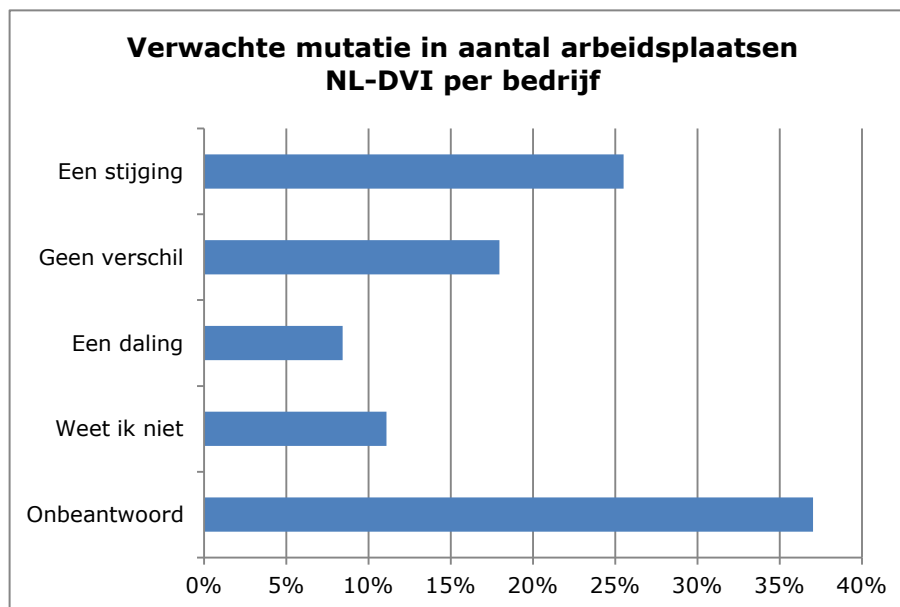
Tabel 8: (R&D) NL-DVI arbeidsplaatsen

Omschrijving	Absolute aantallen	%
Totaal aantal DVI arbeidsplaatsen binnen bedrijven	14.242	100%
Totaal aantal DVI R&D arbeidsplaatsen binnen bedrijven	4.554	32,0%

Van de arbeidsplaatsen die zich daadwerkelijk op DVI-gerelateerde activiteiten richten, is een significant groter deel (32%) R&D. Hieruit is op te maken dat NL-DVI een kennisintensieve sector is waar een derde zich met Onderzoek en Ontwikkeling bezig houdt.

12% van de NL-DVI bedrijven, ruim 50 bedrijven, geeft aan momenteel DVI-vacatures te hebben. Dit zijn 277 vacatures. Gezien de krimpende defensiebudgetten en dalende omzetten, zijn de NL-DVI bedrijven tamelijk positief over 2012: ruim 25% verwacht een stijging in het aantal arbeidsplaatsen (zie figuur 12).

Figuur 12

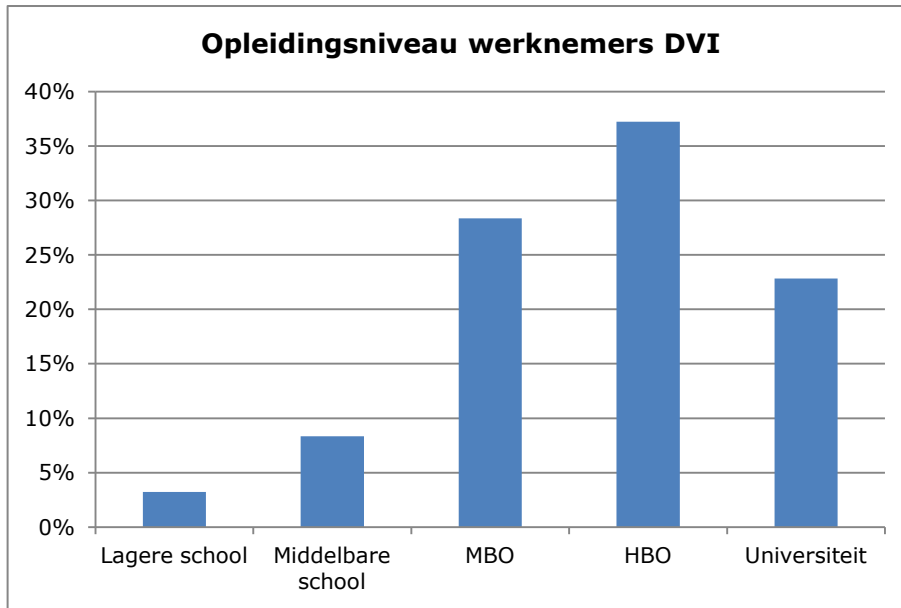

5.2 Opleidingsniveau

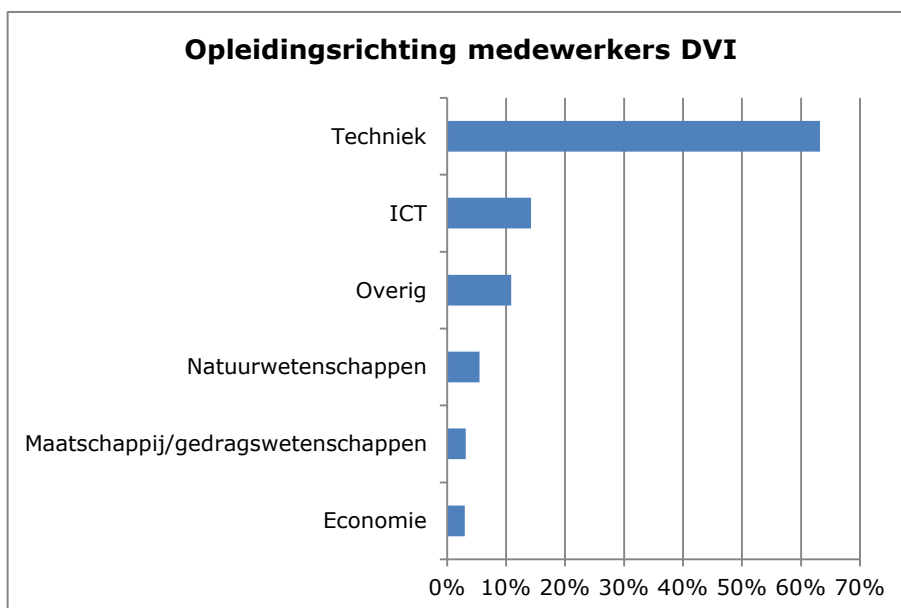
Het opleidingsniveau van werknemers in de NL-DVI is hoog: ruim 60% van de werknemers heeft een HBO-/universiteitsdiploma of hoger (figuur 13).

Figuur 13

Verreweg de meeste NL-DVI werknemers hebben, zoals in figuur 14 te zien, een technische achtergrond.

Figuur 14

6 FINANCIËN 2010

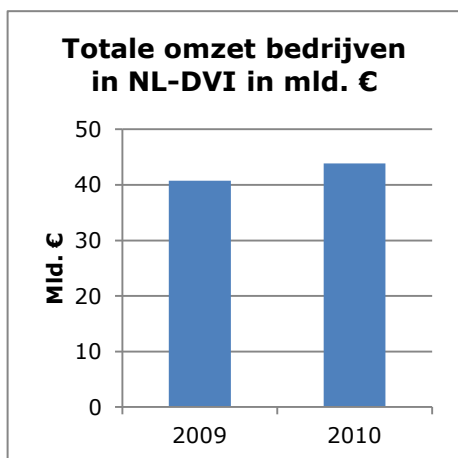
De financiën van de Nederlandse defensie- en veiligheid gerelateerde industrie worden bekeken via de omzet en het resultaat. Belangrijke bevindingen:

- NL-DVI omzet is licht stijgende over 2009 en 2010, maar de algemene trend is dat deze sinds 2006 afneemt;
- Men is binnen de NL-DVI gezien de omstandigheden vrij positief over de ontwikkelingen in resultaat voor 2012.

6.1 Omzet

De totale omzet van Nederlandse bedrijven die actief zijn in de NL-DVI neemt toe van ruim € 40 mld. in 2009 naar bijna € 44 mld. in 2010 (figuur 15). Dit is voor 2010 zo'n 7,5% van het Bruto Binnenlands Product⁷.

Figuur 15

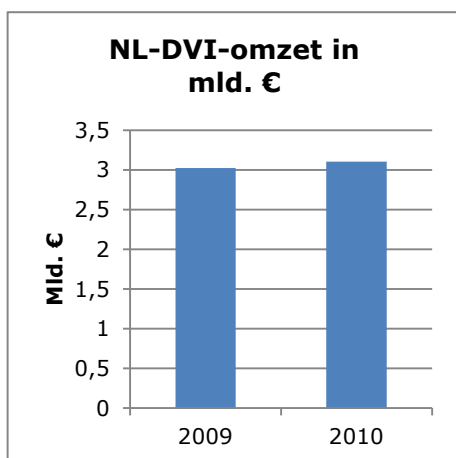

Toegesplitst op de daadwerkelijke NL-DVI omzet is tevens een stijging te zien. Deze stijging is beperkt, namelijk van € 3,02 mld. naar € 3,10 mld. (figuur 16 volgende pagina).

⁷ Bron: statline.cbs.nl (5-3-2012)

Figuur 16

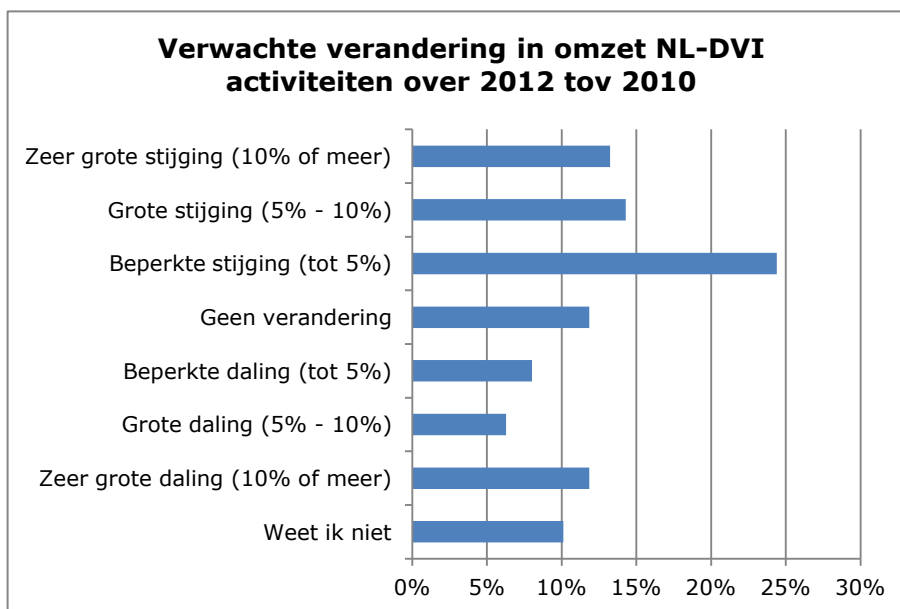
De informatie uit figuur 15 en 16 in meer detail:

Tabel 9: Totale omzet NL-DVI bedrijven en NL-DVI omzet in 2009 en 2010

Omschrijving	2009	2010
Totale omzet bedrijven actief in NL-DVI in mld. €	€ 40,77	€ 43,85
Specifieke omzet NL-DVI activiteiten in mld. €	€ 3,02	€ 3,10

De verwachting van de NL-DVI bedrijven over de ontwikkeling van de omzet in 2012 ten opzichte van 2010 is ondanks krimpende defensiebudgetten vrij positief: meer dan de helft van de bedrijven verwacht een beperkte, grote of zeer grote stijging (figuur 17).

Figuur 17

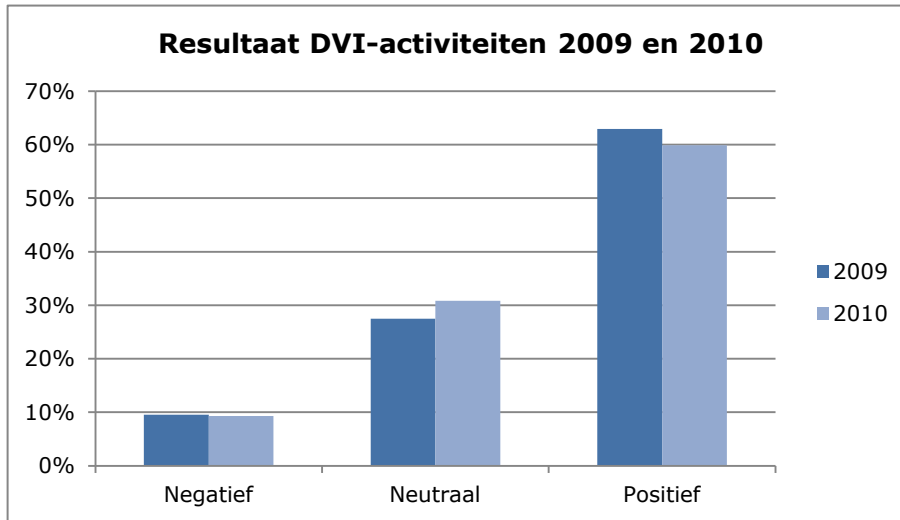

6.2 Resultaat

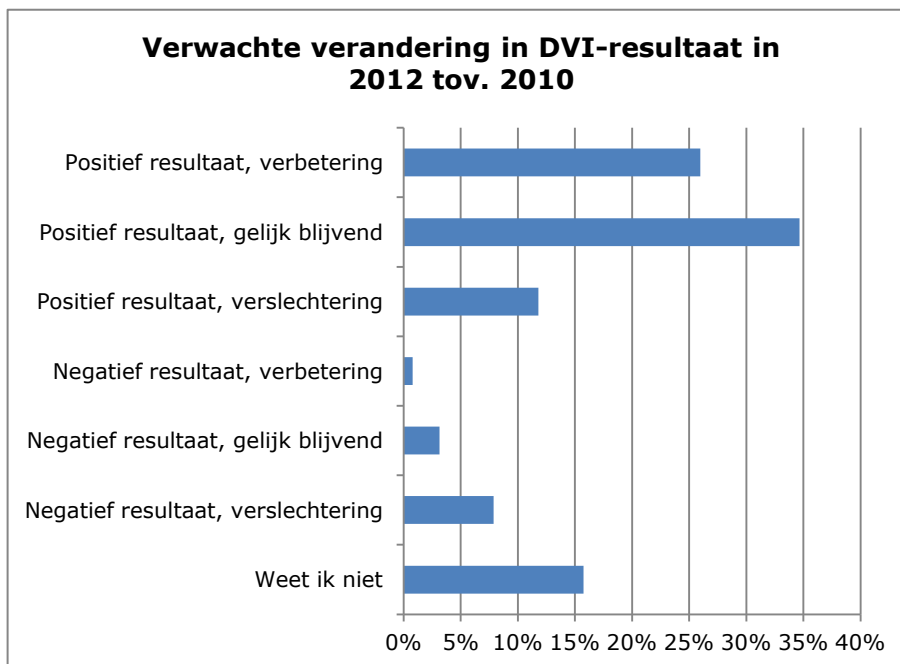
De respondenten is gevraagd aan te geven of het resultaat van de NL-DVI activiteiten over 2009 en 2010 positief, neutraal of negatief was. De antwoorden naast elkaar geven het beeld dat in 2009 vaker een positief resultaat is behaald (figuur 18).

Figuur 18

De verwachte verandering in dit resultaat in 2012 ten opzichte van 2010 ziet er als volgt uit:

Figuur 19

Opvallend is dat ruim een kwart van de bedrijven een verbetering van hun positieve resultaat verwacht. Bijna 35% verwacht dat hun positieve resultaat stagneert. Geconcludeerd kan worden dat de NL-DVI activiteiten gemiddeld gesproken een positieve bijdrage aan het bedrijfsresultaat leveren.

7 CONCURRENTIEPOSITIE EN ONDERNEMERSKLIMAAT 2010

De belangrijkste bevindingen in dit hoofdstuk zijn:

- Belangrijkste sterktes zijn specialisatie, kennis, ervaring en gekwalificeerd personeel;
- Belangrijkste zwakte is dat veel bedrijven te klein zijn om volwaardig mee te doen aan de trend van globalisering, meedingen in grote opdrachten en aanbestedingen en raamcontracten. (Kleinere bedrijven worden door de grote partijen niet altijd serieus genomen);
- Belangrijkste kansen zijn nieuwe DVI opdrachten die men blijkbaar voorziet;
- Belangrijkste bedreiging betreft de overheidsbezuinigingen;
- NL-DVI bedrijven zijn zelfverzekerd over hun concurrentiepositie;
- 85% begeeft zich deels of uitsluitend op de buitenlandse DVI-markt.

Op basis van de gegeven antwoorden is onderstaande SWOT⁸-matrix opgesteld van de Nederlandse defensie- en veiligheid gerelateerde industrie.

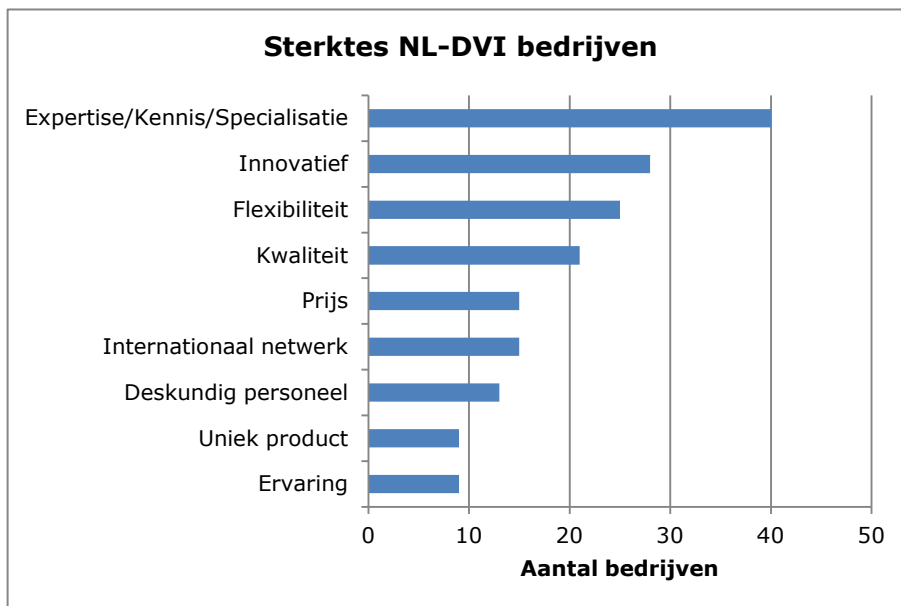
⁸ SWOT= Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats (Sterkten, Zwakten, Kansen, Bedreigingen)

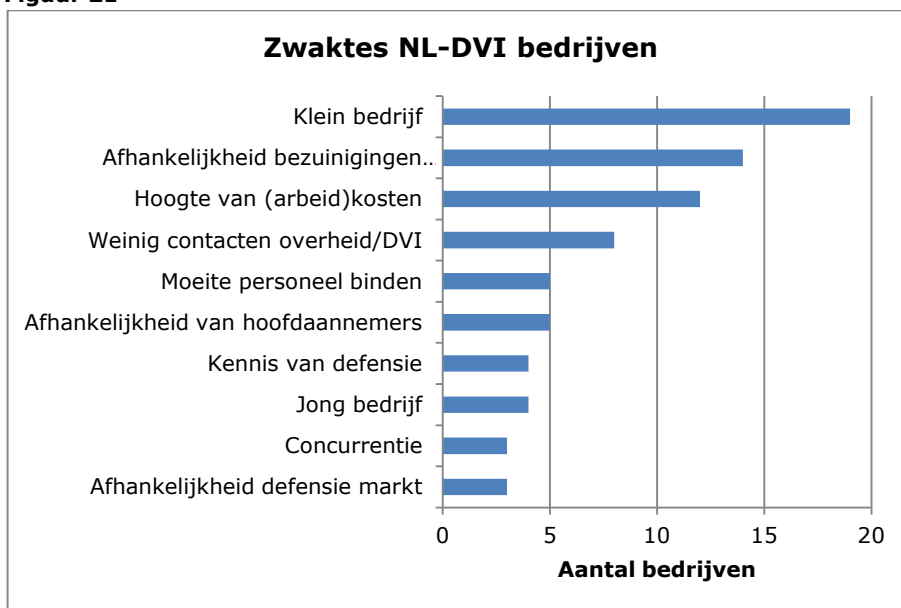

7.1 Sterktes en zwaktes NL-DVI

Figuur 20

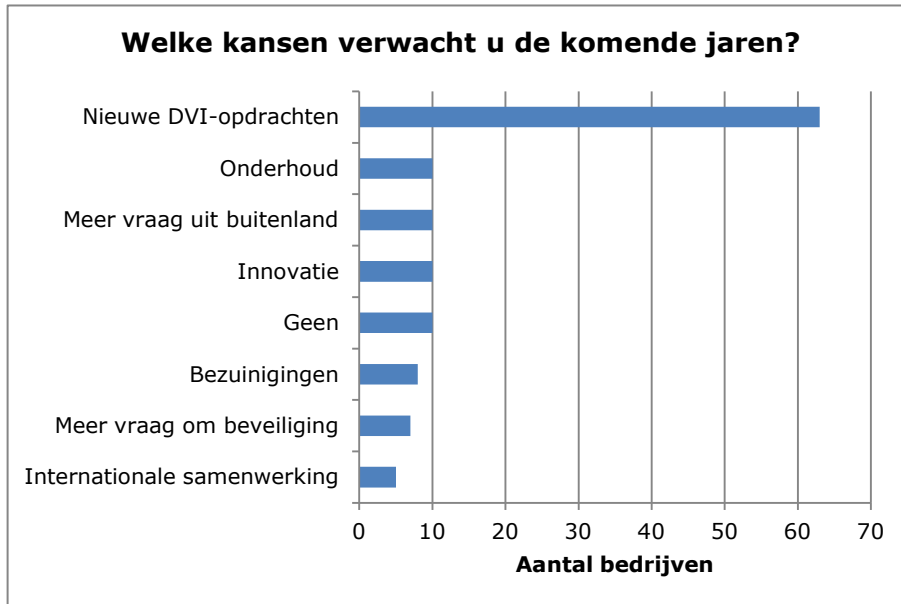
Figuur 21

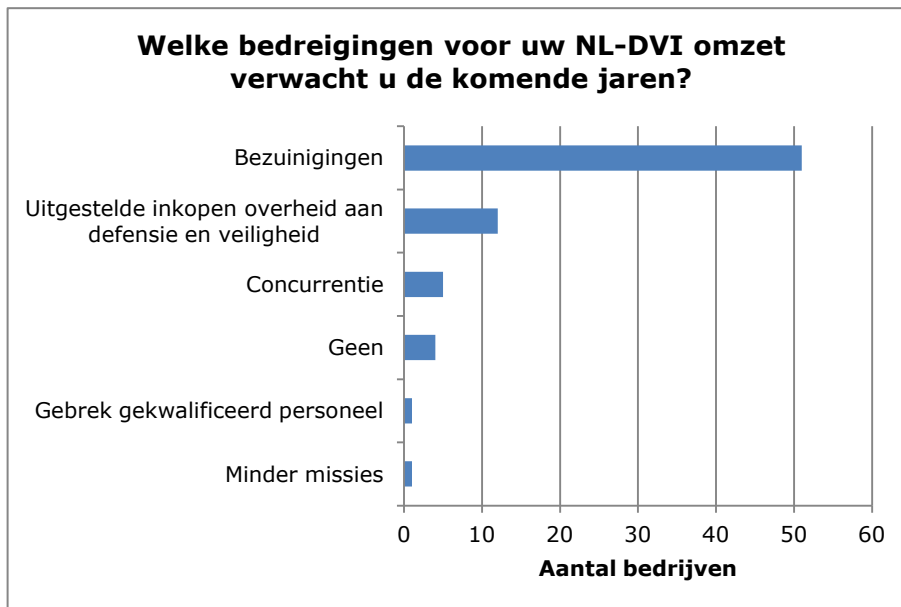

7.2 Kansen en bedreigingen NL-DVI

Figuur 22

Figuur 23

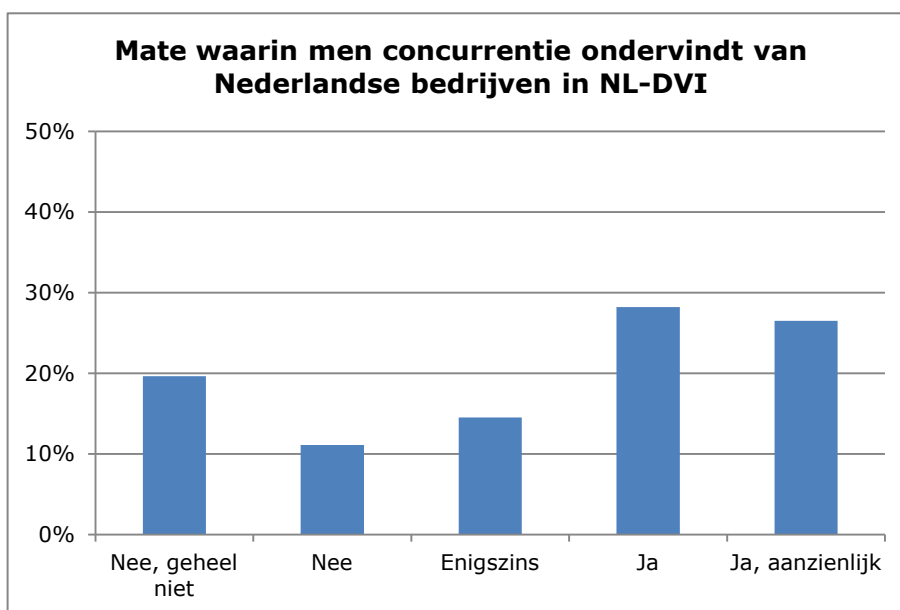

7.3 Concurrentiepositie NL-DVI

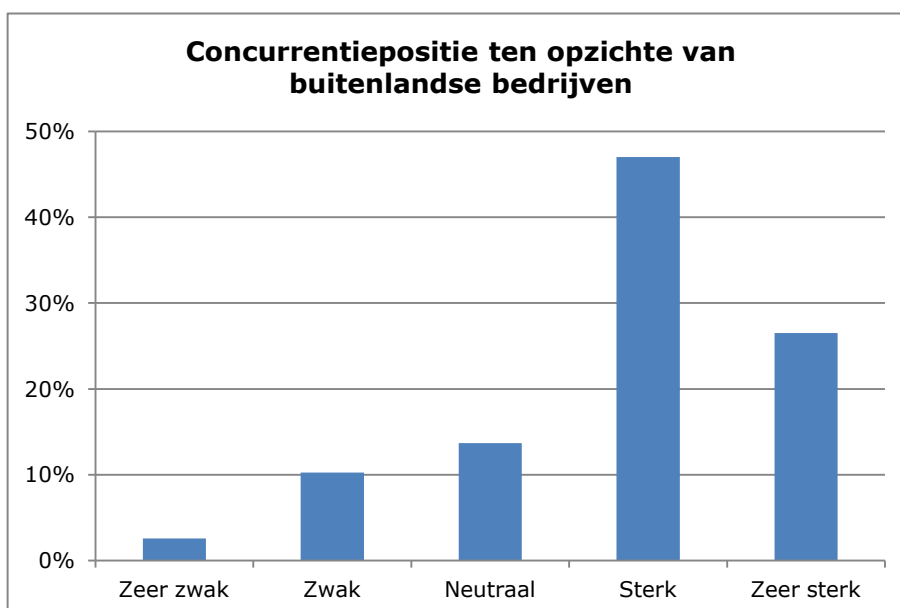
De antwoorden van de mate waarin men concurrentie ondervindt van Nederlandse bedrijven in DVI geven weer dat dit voor meer dan 50% het geval is. 25% ondervindt zelfs aanzienlijke concurrentie van Nederlandse DVI-bedrijven.

Figuur 24

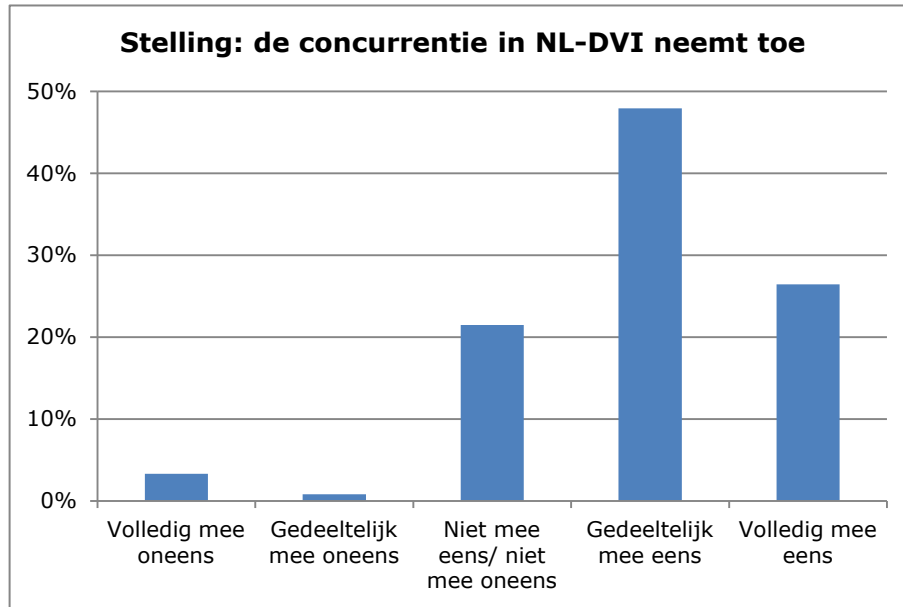
Daarentegen lijkt men een stuk zekerder van zichzelf ten opzichte van DVI-bedrijven uit het buitenland. Figuur 25 laat zien dat in dit geval bijna drie kwart van de bedrijven (74%) zichzelf een sterke of zeer sterke concurrentiepositie toedicht.

Figuur 25

Figuur 26

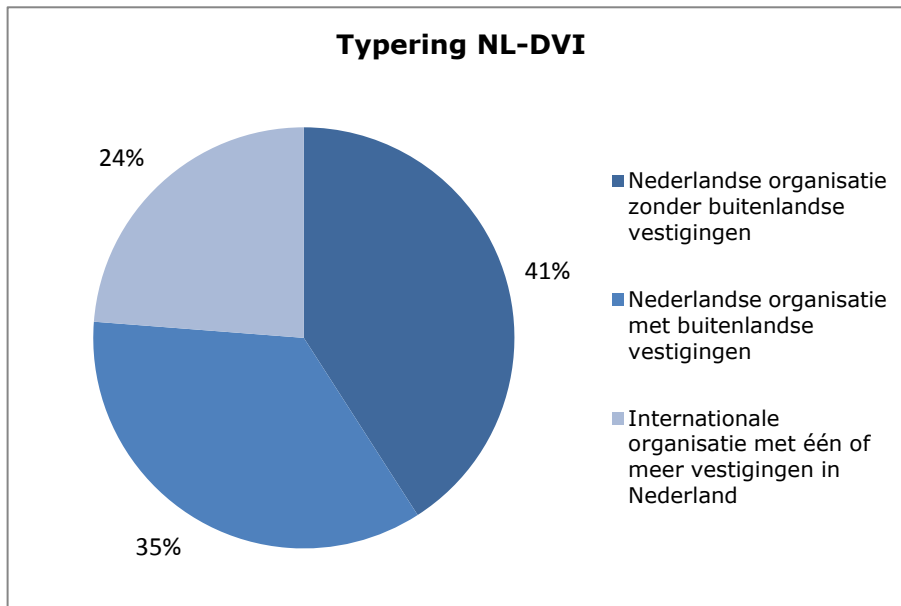

7.4 Internationaal

41% van de NL-DVI betreft een Nederlandse organisatie zonder buitenlandse vestigingen. 35% heeft wel buitenlandse vestigingen. De overige 24% is een internationale organisatie met één of meer vestigingen in Nederland.

Figuur 27

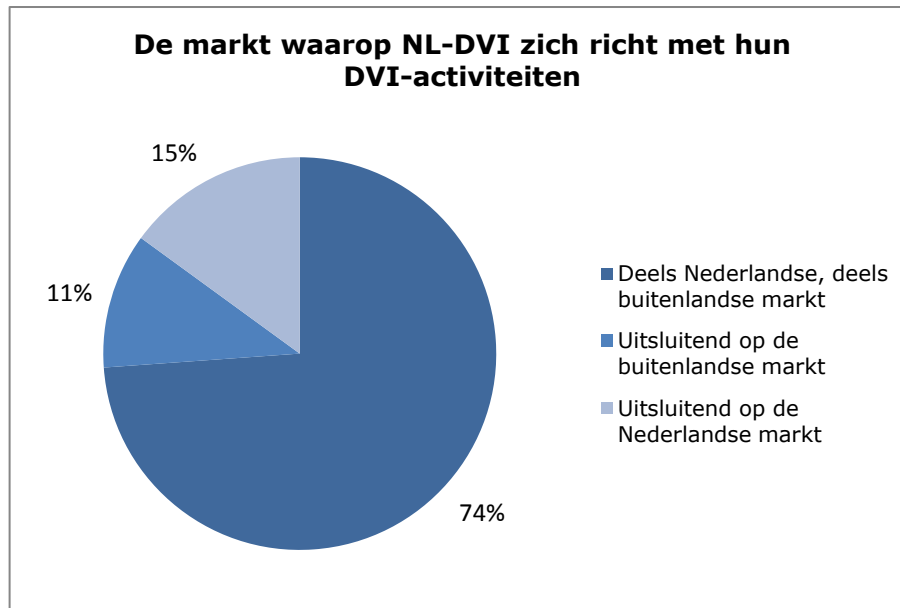
Onderstaande figuur laat zien dat ruim de helft (57%) van de Nederlandse bedrijven actief is binnen één of meer (inter)nationale samenwerkingsverbanden.

Figuur 28

Figuur 29

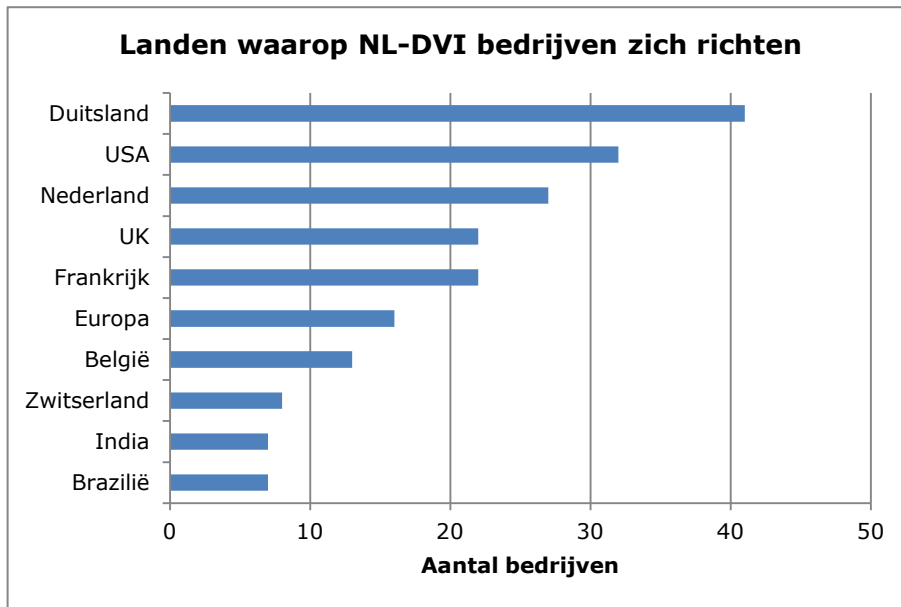

Van de genoemde € 3,10 mld. aan NL-DVI omzet, betreft 70% export (€ 2,18 mld.). Het is dus niet opmerkelijk dat 85% van de bedrijven zich ten dele of geheel op de buitenlandse markt richten (figuur 29).

Figuur 30 op de volgende pagina geeft een overzicht van de landen waarop de NL-DVI bedrijven zich met name richten. Duitsland wordt ruim 40 keer genoemd als aandachtsgebied, gevolgd door de USA dat ruim 30 keer genoemd wordt.

Figuur 30

Deze informatie is via een open vraag verzameld. Het was respondenten vrij een eigen lijst met landen door te geven. Hierdoor is het mogelijk dat Europa vaak genoemd is als "land".

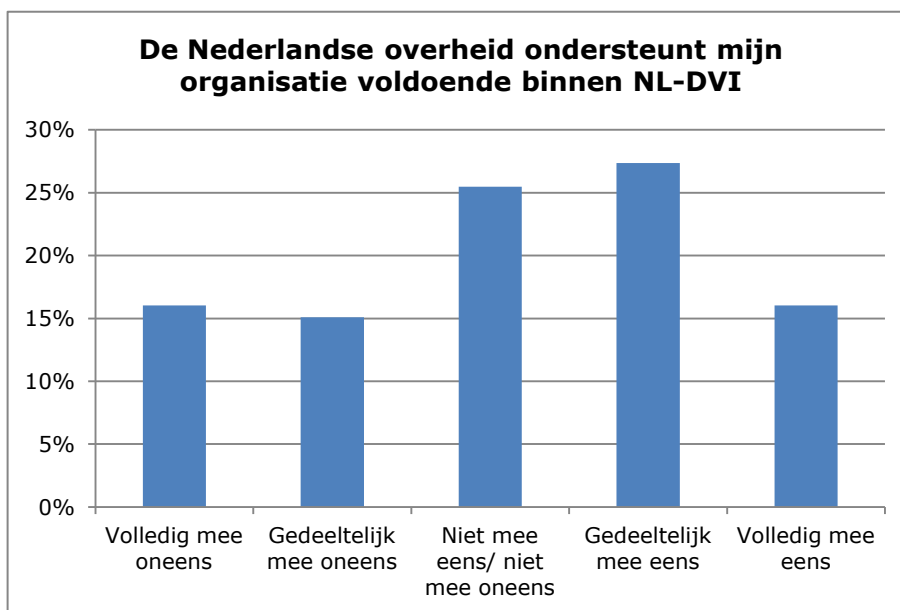
8 OVERHEIDSBELEID 2010

De Nederlandse defensie- en veiligheid gerelateerde industrie is van oudsher sterk verbonden aan de rijksoverheid. Verscheidene beleidsinitiatieven worden ontplooid om de industrie te ondersteunen. De voornaamste conclusies over het gevoerde beleid zijn:

- 62% van de NL-DVI zegt baat te hebben bij het compensatiebeleid;
- Dit leidt tot zo'n 38% van de NL-DVI omzet dat compensatiegedreven is;
- Kennis van de nieuwe aanbestedingsrichtlijn is beperkt, zeker gezien de potentiële impact voor de NL-DVI.

De respondenten is gevraagd naar hun mening over mate waarin zij steun ondervinden van het gevoerde overheidsbeleid. Dit laat een divers beeld zien, hoewel slechts ca. 30% aangeeft het hier gedeeltelijk of volledig mee oneens te zijn. 70% van de NL-DVI zien de ondersteuning als voldoende of is daar neutraal over.

Figuur 31

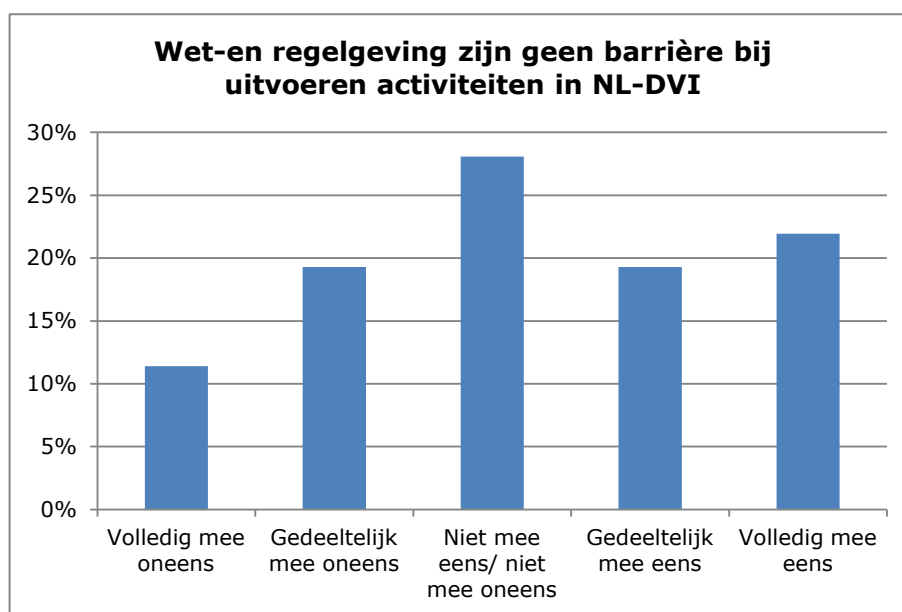

Een andere manier waarop bedrijven met overheid te maken hebben is via wet- en regelgeving. Antwoorden op de vraag in hoeverre dit een barrière vormt geven het volgende beeld.

Figuur 32

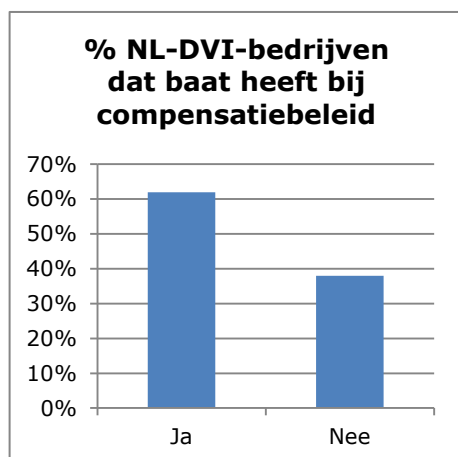

Dezelfde verhouding tekent zich af, zo'n 70% is (zeer) tevreden of neutraal op het gebied van hinder door wet- en regelgeving, ca. 30% lijkt niet tevreden.

8.1 Compensatiebeleid

Figuur 33 laat zien dat bijna twee derde van de NL-DVI baat heeft gehad bij het Nederlandse compensatiebeleid⁹.

Figuur 33

⁹ Wanneer het ministerie van Defensie zijn materieel in het buitenland koopt, kan in bepaalde omstandigheden een compensatieplicht van de buitenlandse leverancier jegens de Nederlandse Staat ontstaan, waarbij tegenorders worden geëist. Momenteel wordt, mede in het licht van de nieuwe Richtlijn Defensie- en Veiligheid Aanbestedingen (2009/81/EG), het Nederlandse compensatiebeleid herzien.

Zowel in 2009 als 2010 schatten de respondenten het percentage van de DVI-omzet dat compensatiegedreven is op 38%.

Tabel 10: Percentage van omzet NL-DVI dat compensatiegedreven is

Omschrijving	2009	2010
% van omzet DVI dat compensatiegedreven is	38%	38%

8.2 Richtlijn Defensie- en Veiligheid Aanbestedingen

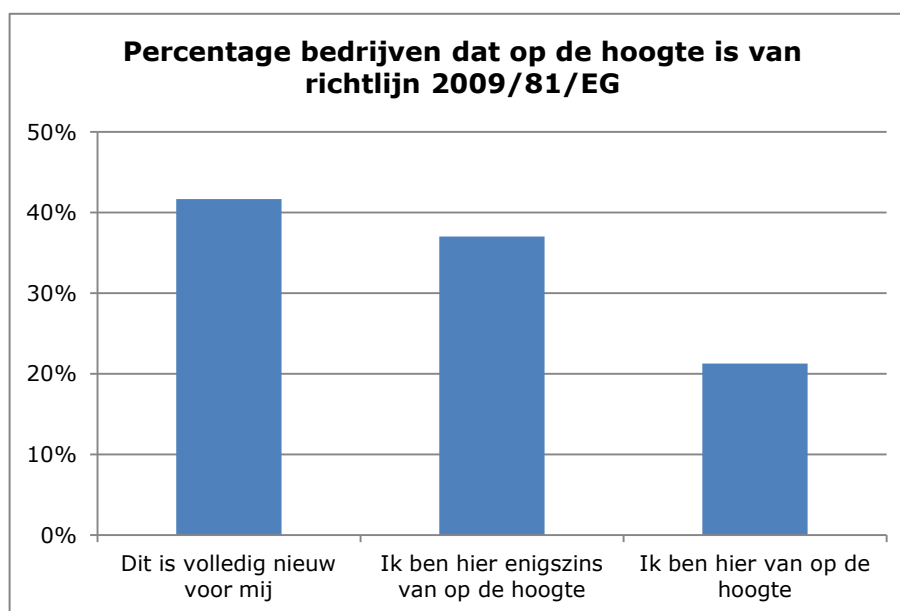
Op 20 augustus 2009 werd de Europese richtlijn Defensie- en Veiligheid Aanbestedingen (2009/81/EG), gepubliceerd. Momenteel wordt de richtlijn omgezet naar de Aanbestedingswet op Defensie en Veiligheid gebied.

Deze richtlijn heeft als doel een bijdrage te leveren aan de totstandkoming van een open, transparante en concurrerende Europese markt voor defensie- en veiligheidsmaterieel door de verwerving daarvan onder de Europese interne marktregels te brengen.

Aangezien de richtlijn is toegespitst op defensie- en veiligheidsopdrachten zou dit moeten betekenen dat lidstaten zich minder genoodzaakt zien een beroep te doen op uitzonderingsartikel 346 VWEU. Bij verwerving via de nieuwe richtlijn (2009/81/EG) is compensatie – het eisen van tegenorders – niet toegestaan in tegenstelling tot aanschaffingen via artikel 346 VWEU. Wel kan de verwervende dienst, toeleveranciers verplichten tot maximaal 30% van de aanschafwaarde onder aan te besteden.

Figuur 34 geeft aan in hoeverre NL-DVI bedrijven op de hoogte zijn van deze nieuwe richtlijn.

Figuur 34

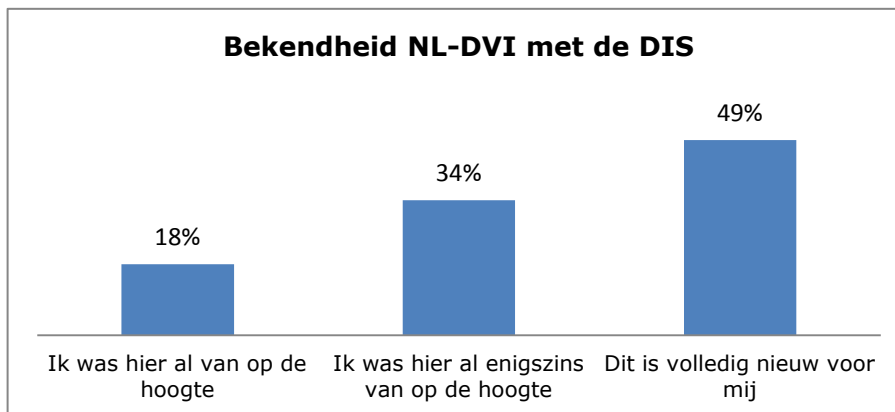

8.3 Defensie Industrie Strategie (DIS)

In 2008 is de Defensie Industrie Strategie (DIS) door de Ministeries van Defensie en Economische Zaken geïntroduceerd. Voor het Ministerie van Defensie om aan haar hoofdtaken te kunnen blijven voldoen is het hebben en houden van een gezonde en concurrerende Nederlandse Defensie Technologische en Industriële Basis essentieel. De bedrijven in dit onderzoek is gevraagd of zij op de hoogte zijn van de DIS.

Figuur 35

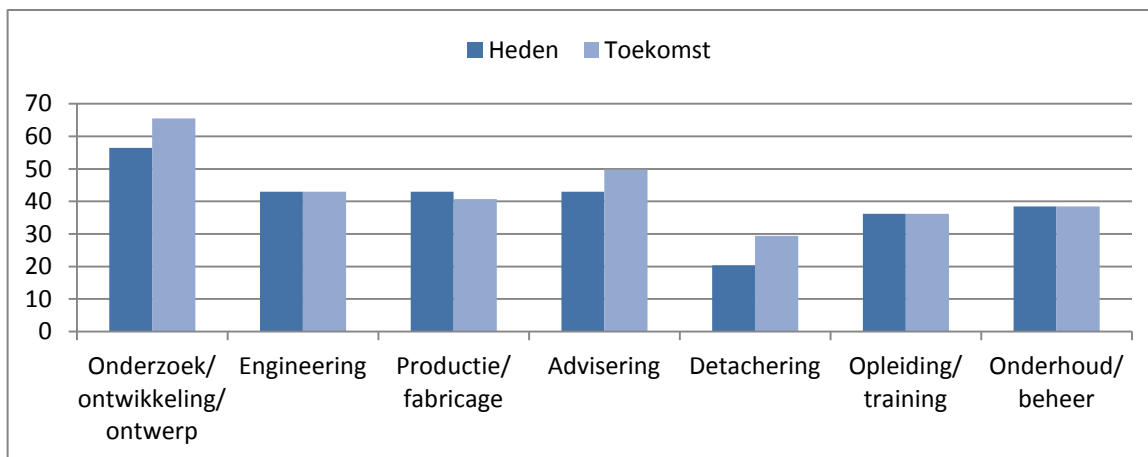
In de DIS wordt een zestal sterke kanten en kansen onderkend:

1. Command, Control, Communications and Intelligence
2. Sensorsystemen
3. Geïntegreerd platformontwerp, -ontwikkeling en -fabricage
4. Elektronica en mechatronica
5. Geavanceerde materialen
6. Simulatie, training en kunstmatige omgevingen

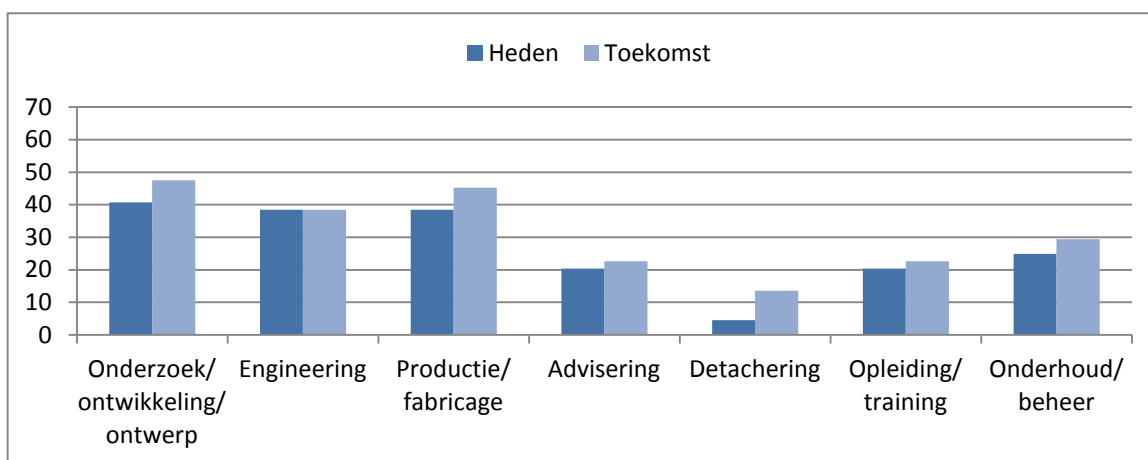
Figuren 36 t/m 41 geven een overzicht van de hoeveelheid bedrijven die actief is en/of in de toekomst actief verwacht te worden en op welke wijze.

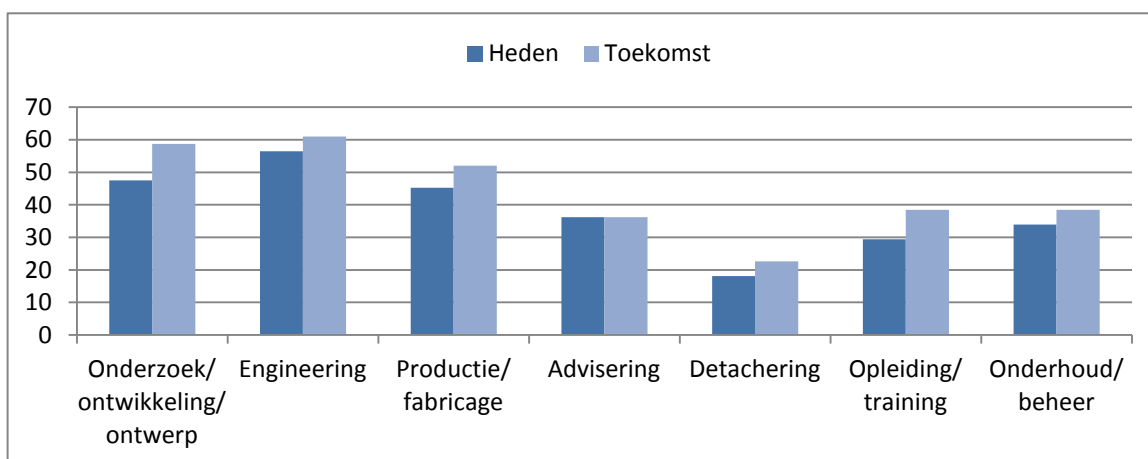
Figuur 36: DIS prioritair technologiegebied 1: Command, Control, Communications and Intelligence

Figuur 37: DIS prioritair technologiegebied 2: Sensorsystemen

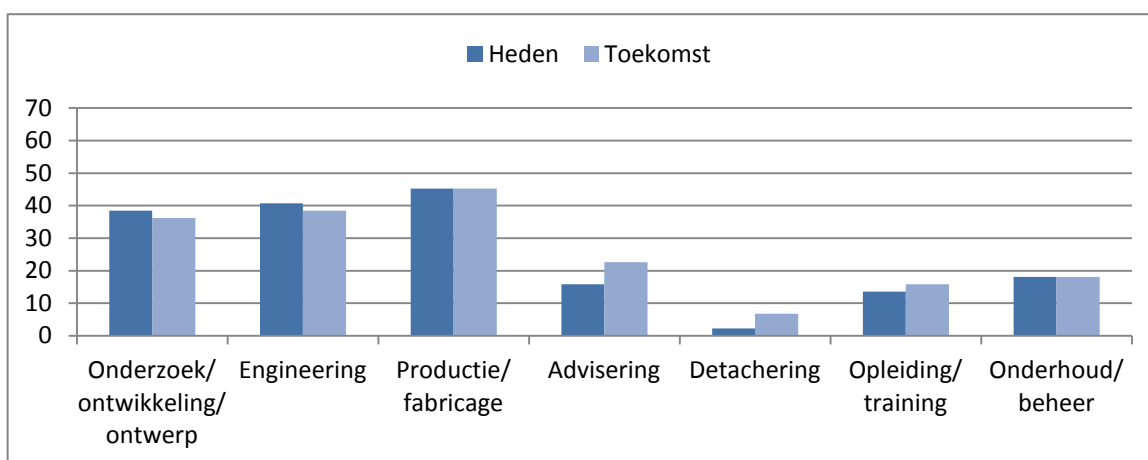

Figuur 38: DIS prioritair technologiegebied 3: Geïntegreerd platformontwerp, -ontwikkeling en -fabricage

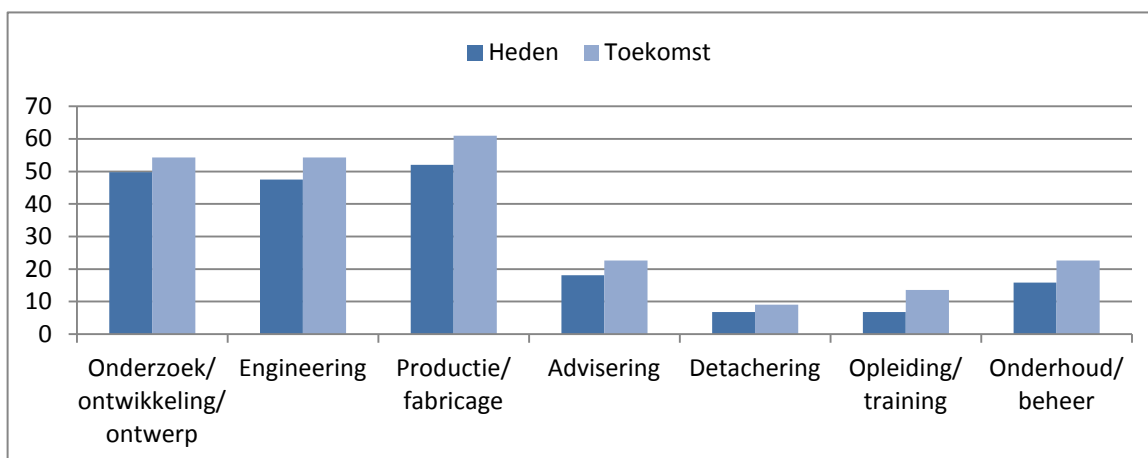

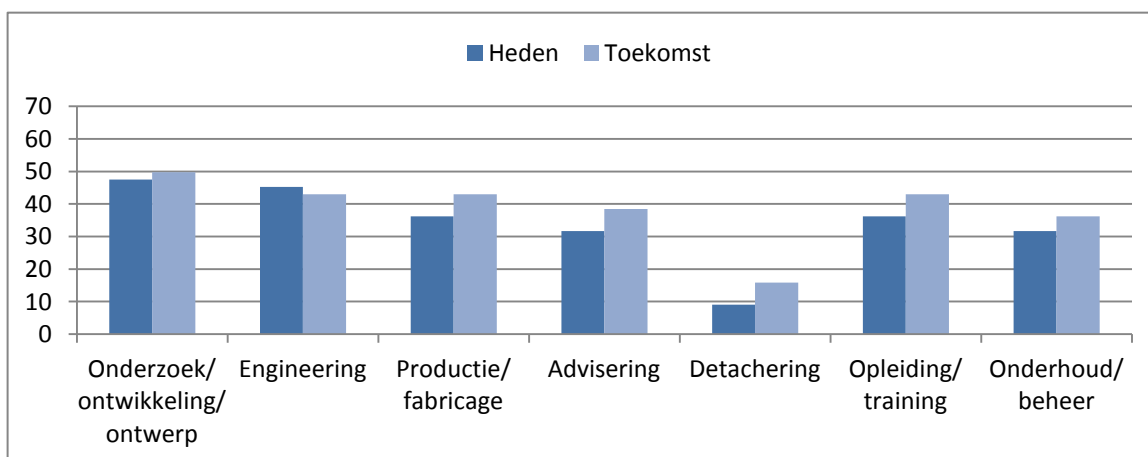
Figuur 39: DIS prioritair technologiegebied 4: Elektronica en mechatronica

Figuur 40: DIS prioritair technologiegebied 5: Geavanceerde materialen

Figuur 41: DIS prioritair technologiegebied 6: Simulatie, training en kunstmatige omgevingen

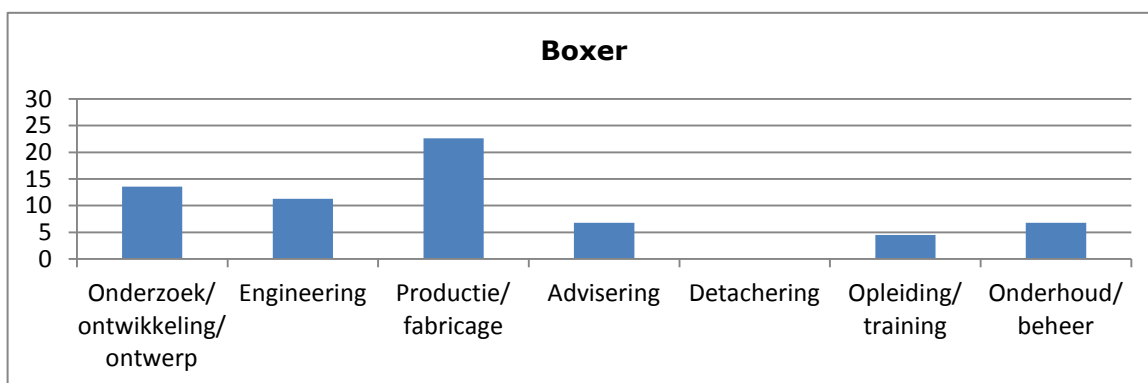

BIJLAGE: ACTIVITEIT OP DEFENSIESYSTEMEN

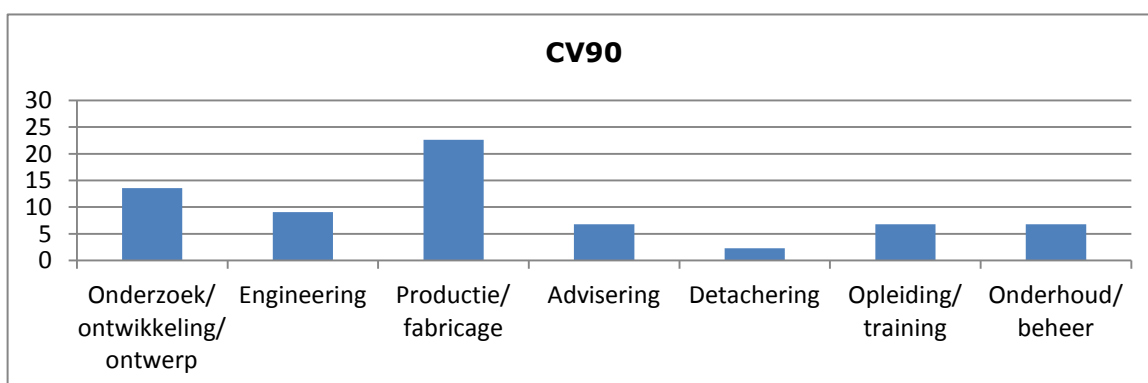
De activiteit van de NL-DVI vindt plaats op verscheidene defensiesystemen als voertuigen, schepen, vliegtuigen, etc. Onderstaande figuren geven een indicatie van de wijze waarop bedrijven in de NL-DVI binnen verschillende defensiesystemen actief zijn geweest en mogelijk nog zijn.

Voertuigen

Figuur 42

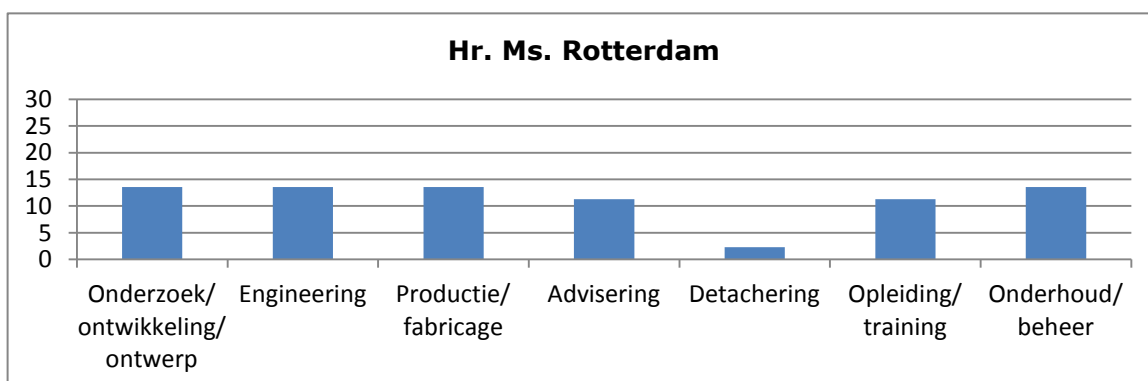

Figuur 43

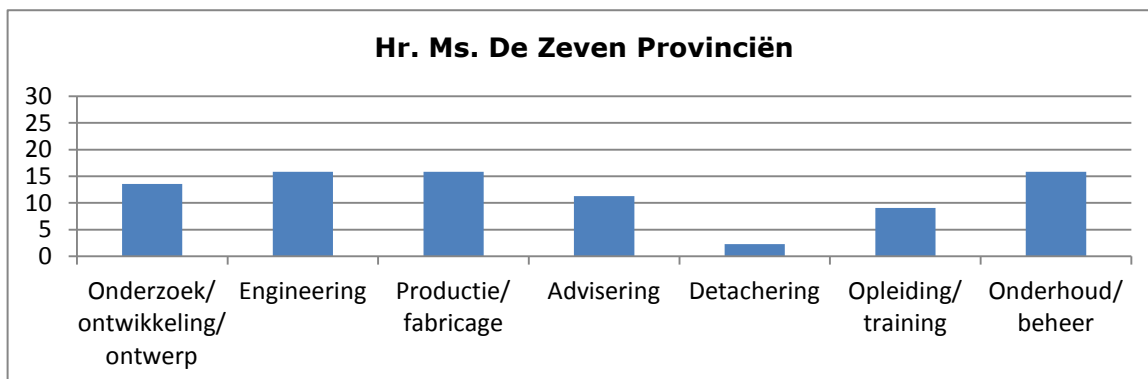
Schepen

Figuur 44

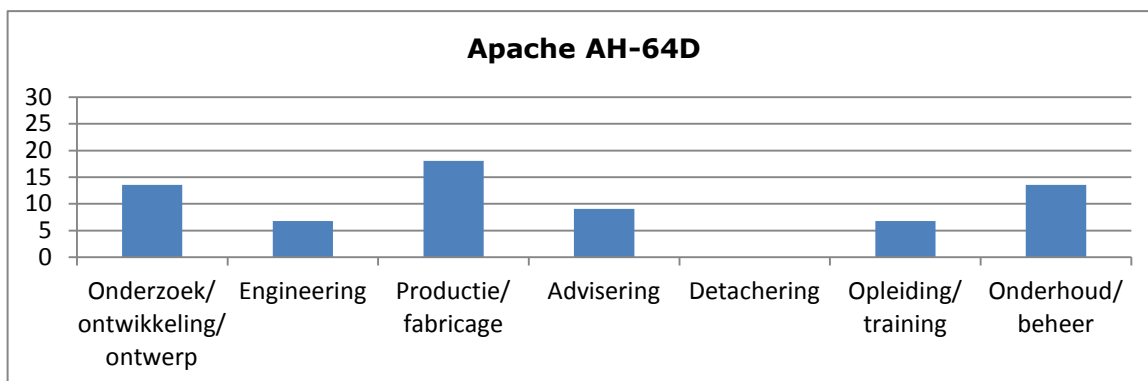

Figuur 45

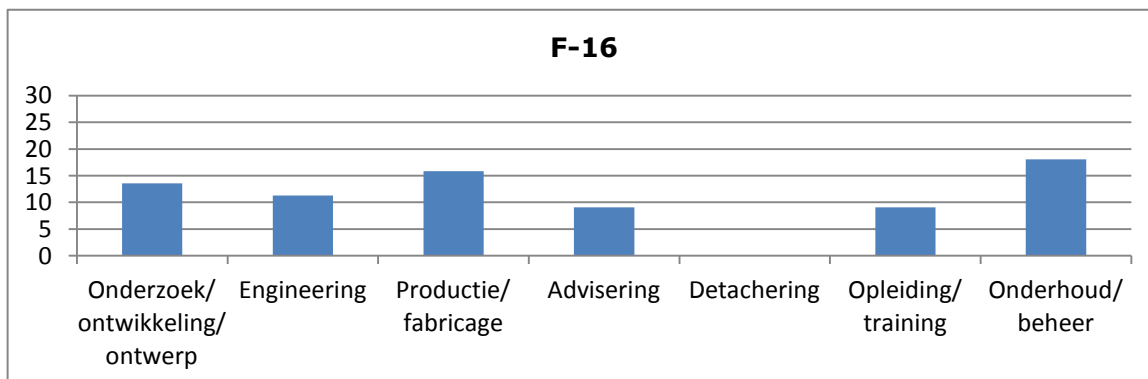

Vliegtuigen en helikopters

Figuur 46

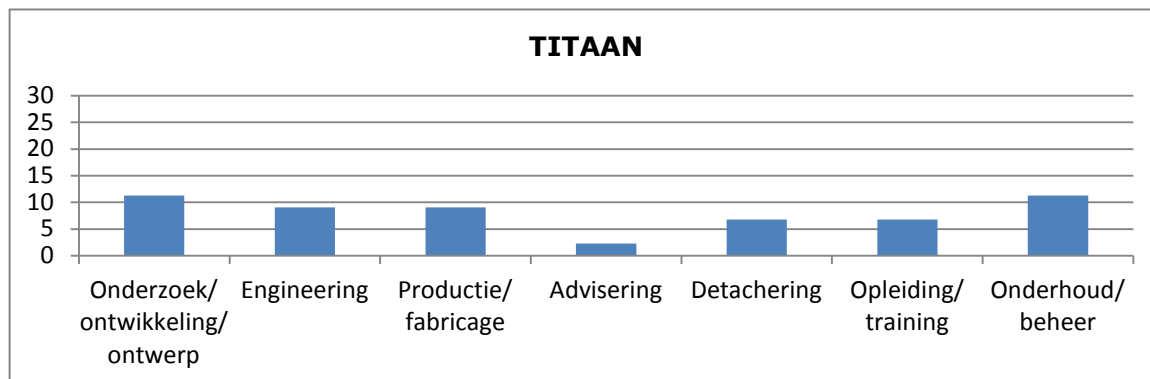
Figuur 47

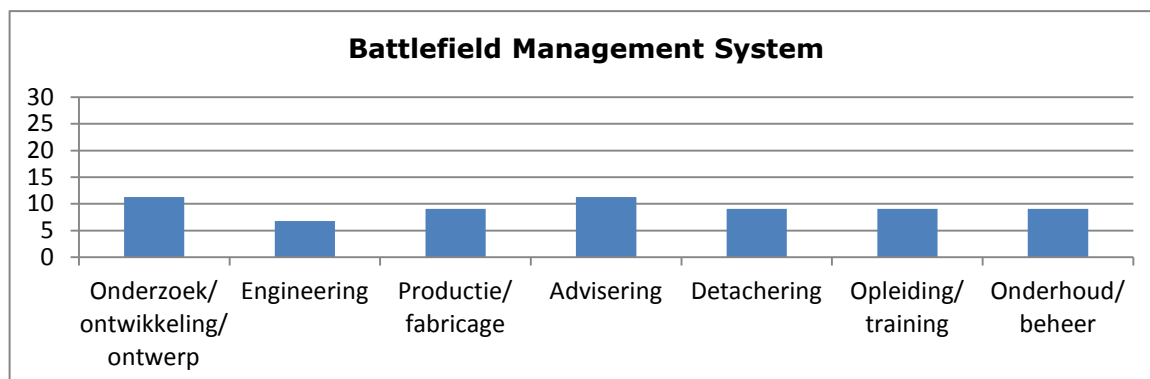

Communicatie- en Informatiesystemen

Figuur 48

Figuur 49

Overige systemen

Een aantal NL-DVI bedrijven geeft aan actief te zijn op overige systemen die niet tot genoemde categorieën behoren. Hierbij enkele voorbeelden:

- Verscheidene subsystemen als airco units, kompassen, bewegingssystemen
- Back office systemen
- Landingssystemen
- Spectrummanagement
- Nachtzicht- en waarnemingsapparatuur
- Radarsystemen
- Grondondersteuningsapparatuur
- Vochtbeheersing voor defensietoepassingen
- Software en hardware voor onderzoek en training
- Voertuig identificatie
- Onbemande systemen
- Onderhoud en service
- Crypto- en beveiligingsproducten voor gebruik in militaire informatiesystemen
- Simulatoren